

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

«___» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент
та страхування»

на тему: **«Виконання місцевих бюджетів України»**

Виконавець:

студент ЦЗФН групи 4зф7

Павліківський Максим Васильович _____

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Кир'язова Тетяна Олександрівна _____

/підпис/

ОДЕСА - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	5
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ	5
1.1 Сутність та значення місцевих бюджетів в економічній системі	5
1.2 Законодавчі аспекти формування та виконання місцевих бюджетів в Україні.....	10
1.3 Вплив фінансової децентралізації на розвиток місцевих бюджетів.....	16
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	21
УКРАЇНИ ЗА 2022-2025 РОКИ	21
2.1 Моніторинг виконання дохідної частини місцевих бюджетів у 2022-2025 р.р.....	21
2.2 Моніторинг виконання видаткової частини місцевих бюджетів у 2022- 2025 р.р.....	28
2.3 Аналіз виконання бюджету Татарбунарської міської територіальної громади за 2022-2025 роки	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	46
3.1 Зарубіжний досвід у виконанні місцевих бюджетів та можливості його імплементції у вітчизняну практику.....	46
3.2 Проблеми та напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів.....	57
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена важливістю ефективного формування та виконання місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад та функціонування органів місцевого самоврядування. В умовах фінансової децентралізації, що триває в Україні, значно зростає роль місцевих бюджетів як основного інструменту фінансового забезпечення регіонального розвитку. Особливої актуальності дана проблема набуває в умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, що суттєво вплинуло на фінансову спроможність територіальних громад, структуру доходів і видатків місцевих бюджетів, а також на механізми їх виконання.

Ефективне формування та виконання місцевих бюджетів є необхідною передумовою забезпечення стабільного функціонування місцевих органів влади, реалізації соціальних програм, розвитку інфраструктури та задоволення потреб населення. Саме тому дослідження теоретичних засад, особливостей виконання місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації та визначення шляхів підвищення ефективності бюджетного процесу є актуальним і своєчасним.

Метою дослідження є аналіз особливостей формування та виконання місцевих бюджетів в Україні з метою розробки напрямів підвищення ефективності їх виконання в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі визначено такі завдання:

- визначити сутність та значення місцевих бюджетів в економічній системі;
- дослідити законодавчі аспекти формування та виконання місцевих бюджетів в Україні;
- визначити особливості виконання місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації;
- проаналізувати виконання дохідну частини місцевих бюджетів

- проаналізувати виконання видаткової частини місцевих бюджетів
- проаналізувати виконання бюджету Татарбунарської міської територіальної громади
- проаналізувати зарубіжний досвід виконання місцевих бюджетів та можливості його імплементації у вітчизняну практику;
- визначити основні проблеми та напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес формування та виконання місцевих бюджетів в Україні.

Предметом дослідження економічні відносини між державою, юридичними та фізичними особами, що виникають у процесі виконання місцевих бюджетів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема: методи аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, системний підхід, статистичний метод, метод логічного узагальнення, а також методи спостереження та опису, що дозволило комплексно дослідити особливості формування та виконання місцевих бюджетів.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти України, зокрема Бюджетний кодекс України, закони України, офіційні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені питанням функціонування місцевих бюджетів, а також аналітичні та статистичні матеріали щодо виконання місцевих бюджетів.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 81 сторінку. Основний зміст викладено на 73 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 8 рисунків, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність та значення місцевих бюджетів в економічній системі

Місцеві бюджети є однією з базових ланок бюджетної системи держави, через яку забезпечується фінансова основа місцевого самоврядування, реалізуються публічні послуги на рівні територіальних громад, фінансуються заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, житлово-комунального господарства, благоустрою, місцевої інфраструктури та інші напрями соціально-економічного розвитку територій. У сучасних умовах місцевий бюджет не можна розглядати лише як кошторис доходів і видатків. За своїм економічним змістом він є складною системою фінансових відносин, що виникають між органами місцевого самоврядування, державою, платниками податків, бюджетними установами, суб'єктами господарювання та населенням щодо формування, розподілу й використання централізованого фонду грошових коштів відповідної територіальної громади.

У Бюджетному кодексі України місцеві бюджети визначаються як бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [2, ст. 2]. Саме це визначення формує правову основу для подальшого аналізу місцевих бюджетів як складової бюджетної системи України. Офіційне законодавче визначення важливе тому, що воно фіксує не лише перелік місцевих бюджетів, а й їх місце у загальній системі публічних фінансів. Бюджетний кодекс також визначає бюджетний період, склад бюджетного законодавства, принципи бюджетної системи, порядок формування доходів і здійснення видатків, міжбюджетні відносини, бюджетний процес та контроль за використанням бюджетних коштів. Відповідно, місцевий бюджет виступає не ізольованим фінансовим планом, а елементом єдиної бюджетної системи держави.

У науковій літературі місцеві бюджети здебільшого розглядаються у трьох основних аспектах: як економічна категорія, як правовий акт і як фінансовий план розвитку території. Як економічна категорія місцевий бюджет відображає систему грошових відносин щодо акумулювання та використання фінансових ресурсів на місцевому рівні. Як правовий акт він є рішенням відповідної місцевої ради, яким затверджуються доходи, видатки, дефіцит або профіцит, міжбюджетні трансферти та інші бюджетні показники. Як фінансовий план місцевий бюджет відображає пріоритети розвитку громади, визначає обсяг ресурсів для виконання власних і делегованих повноважень, а також задає фінансові межі діяльності органів місцевого самоврядування [1, с. 19-21].

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення сутності місцевих бюджетів

Підхід	Зміст підходу	Практичне значення для місцевого самоврядування
Економічний	Місцевий бюджет розглядається як система грошових відносин щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів громади	Дає змогу аналізувати бюджет як інструмент перерозподілу частини ВВП на місцевому рівні
Правовий	Місцевий бюджет є рішенням місцевої ради, що має обов'язковий характер для виконання	Забезпечує юридичну визначеність бюджетних показників, повноважень і відповідальності
Організаційно-управлінський	Місцевий бюджет виступає інструментом планування, управління та контролю за використанням коштів	Дозволяє пов'язати фінансові ресурси з програмами розвитку громади
Соціальний	Місцевий бюджет забезпечує фінансування послуг, безпосередньо важливих для населення	Визначає якість освіти, благоустрою, соціального захисту, культури, місцевої інфраструктури
Інвестиційний	Місцевий бюджет є джерелом фінансування капітальних видатків і розвитку територій	Формує фінансову основу для модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності громади

Джерело: складено автором на основі [1, с. 19-24; 8, с. 57-60].

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється насамперед у тому, що вони забезпечують територіальну локалізацію публічних фінансів. Якщо державний бюджет обслуговує загальнодержавні потреби - оборону, безпеку, загальнодержавне управління, макроекономічну стабільність, державні програми, - то місцеві бюджети безпосередньо пов'язані з повсякденними потребами населення конкретної території. Через місцевий бюджет фінансуються школи, дитячі садки, місцеві дороги, освітлення вулиць, водопостачання, благоустрій, соціальні програми, підтримка комунальних підприємств, заходи цивільного захисту, місцеві програми відновлення та розвитку. Тому якість місцевого бюджету безпосередньо впливає на якість життя населення.

Місцеві бюджети мають подвійний характер. З одного боку, вони є частиною єдиної бюджетної системи України, а отже, функціонують у межах загальнодержавних правил, встановлених Бюджетним кодексом, Податковим кодексом, законами про Державний бюджет України, нормативними актами Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів. З іншого боку, місцеві бюджети мають самостійний характер. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що місцеві бюджети є самостійними і не включаються до Державного бюджету України чи інших місцевих бюджетів [3, ст. 16]. Така самостійність означає, що територіальні громади через свої ради мають право самостійно затверджувати місцеві бюджети, визначати напрями використання бюджетних коштів у межах законодавства, розробляти програми соціально-економічного розвитку та забезпечувати виконання власних і делегованих повноважень.

Значення місцевих бюджетів в економічній системі проявляється через низку функцій (таблиця 1.2). До основних із них належать розподільча, перерозподільча, контрольна, стимулююча, соціальна, інвестиційна та стабілізаційна функції. Розподільча функція полягає в тому, що через місцеві бюджети частина фінансових ресурсів спрямовується на потреби конкретних територіальних громад. Перерозподільча функція пов'язана з вирівнюванням

фінансових можливостей територій через систему міжбюджетних трансфертів. Контрольна функція реалізується через бюджетний розпис, казначейське обслуговування, звітність, аудит, громадський контроль і контроль місцевих рад. Стимулююча функція проявляється в тому, що достатня дохідна база бюджету заохочує громади до розвитку підприємництва, залучення інвестицій, ефективного управління комунальним майном і розширення місцевої податкової бази [1, с. 22-24].

Таблиця 1.2

Функції місцевих бюджетів в економічній системі

Функція	Зміст функції	Приклад реалізації
Розподільча	Розподіл частини фінансових ресурсів на користь місцевого рівня	Зарахування ПДФО, єдиного податку, плати за землю до місцевих бюджетів
Перерозподільча	Вирівнювання фінансової спроможності різних територій	Базова дотація, освітня субвенція, інші міжбюджетні трансфери
Соціальна	Фінансування базових послуг для населення	Утримання шкіл, закладів культури, соціальних програм
Інвестиційна	Фінансування розвитку інфраструктури громади	Ремонт доріг, будівництво об'єктів, модернізація комунального господарства
Контрольна	Контроль за формуванням і використанням бюджетних коштів	Звітність про виконання бюджету, казначейський контроль, аудит
Стимулююча	Заохочення місцевої влади до розвитку економічної бази громади	Підтримка малого бізнесу, залучення інвесторів, розвиток земельних ресурсів
Стабілізаційна	Підтримання функціонування громади в кризових умовах	Фінансування заходів безпеки, відновлення, підтримки ВПО, критичної інфраструктури

Джерело: складено автором на основі [1, с. 22-25; 5].

Особливої ваги місцеві бюджети набули в умовах фінансової децентралізації, коли громади отримали ширші бюджетні повноваження, прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, збільшену частку окремих податкових надходжень та більшу відповідальність за розвиток територій. До початку активної фази реформи місцеві бюджети значною мірою залежали від рішень центральних органів влади та трансфертів. Після проведення бюджетної децентралізації роль місцевих бюджетів змінилася: вони стали не лише інструментом фінансування поточних витрат, а й механізмом формування локальної економічної політики.

Місцевий бюджет є також інструментом реалізації принципу субсидіарності, відповідно до якого публічні послуги мають надаватися на тому рівні влади, який є найближчим до громадянина і здатний забезпечити їх ефективно. Якщо громада самостійно визначає пріоритети використання коштів, вона може краще враховувати місцеві потреби, ніж центральний орган влади. Наприклад, для однієї громади пріоритетом може бути ремонт дороги до промислової зони, для іншої — модернізація системи водопостачання, для третьої — підтримка закладів освіти або енергоефективність бюджетних установ. Саме місцевий бюджет дає можливість перетворити ці потреби на конкретні бюджетні програми.

Водночас значення місцевих бюджетів не обмежується лише фінансуванням видатків. Вони впливають на економічну поведінку місцевої влади. Чим більша залежність бюджету від власної податкової бази, тим більше громада зацікавлена у розвитку підприємництва, створенні робочих місць, легалізації зайнятості, ефективному використанні землі, залученні інвестицій, розвитку інфраструктури та підвищенні якості адміністративних послуг. Таким чином, місцевий бюджет виступає фінансовим стимулом для активізації місцевого економічного розвитку.

В умовах воєнного стану значення місцевих бюджетів додатково зросло, оскільки громади почали виконувати не лише традиційні соціально-економічні функції, а й завдання, пов'язані з підтримкою внутрішньо переміщених осіб,

територіальною обороною, відновленням пошкодженої інфраструктури, забезпеченням роботи критичних об'єктів, підтримкою закладів освіти в умовах безпекових ризиків, облаштуванням укриттів та реагуванням на надзвичайні ситуації. За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло близько 451 млрд грн, а ключовим джерелом доходів залишався податок на доходи фізичних осіб [6]. Це свідчить про те, що навіть в умовах війни місцеві бюджети залишаються важливим фінансовим ресурсом держави та громад.

Отже, місцевий бюджет доцільно визначати як централізований фонд фінансових ресурсів відповідної територіальної громади або адміністративно-територіальної одиниці, що формується за рахунок власних, закріплених і переданих доходів, міжбюджетних трансфертів та інших надходжень і використовується для фінансування власних і делегованих повноважень, забезпечення публічних послуг, соціально-економічного розвитку території та реалізації місцевої політики. У такому розумінні місцевий бюджет є не лише фінансовим документом, а й ключовим інструментом управління розвитком громади.

1.2 Законодавчі аспекти формування та виконання місцевих бюджетів в Україні

Формування та виконання місцевих бюджетів в Україні здійснюється на основі системи нормативно-правових актів, які регулюють бюджетні, податкові, міжбюджетні, казначейські, контрольні та управлінські відносини. Основу цього регулювання становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», щорічні закони про Державний бюджет України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів України, нормативні акти Державної казначейської служби України та рішення відповідних місцевих рад.

Бюджетне законодавство визначає загальні правила бюджетного процесу, склад доходів і видатків місцевих бюджетів, повноваження учасників бюджетного процесу, порядок складання прогнозів і проєктів місцевих бюджетів, процедури затвердження, виконання, внесення змін, звітування та контролю. Бюджетний кодекс України є центральним нормативним актом у цій сфері, оскільки саме він визначає поняття місцевих бюджетів, структуру бюджетної системи, принципи її функціонування, склад доходів загального і спеціального фондів, видатки місцевих бюджетів, систему міжбюджетних трансфертів та порядок виконання бюджетів [2].

Важливе значення має також Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Він закріплює право органів місцевого самоврядування самостійно складати, затверджувати і виконувати відповідні місцеві бюджети. Стаття 61 цього Закону визначає, що органи місцевого самоврядування самостійно складають і схвалюють прогнози місцевих бюджетів, розробляють, затверджують і виконують бюджети згідно з Бюджетним кодексом України [3, ст. 61]. Отже, саме цей Закон поєднує бюджетні повноваження із загальною природою місцевого самоврядування.

Податковий кодекс України регламентує систему податків і зборів, у тому числі місцевих податків і зборів. До місцевих податків належать податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів - збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір [4, ст. 10]. Саме Податковий кодекс визначає повноваження місцевих рад щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів у межах, передбачених законодавством. Це має принципове значення для формування власної дохідної бази громад, оскільки місцеві ради можуть впливати на певні елементи оподаткування, враховуючи економічні умови конкретної території.

Перелік нормативно-правових актів щодо забезпечення формування та виконання місцевих бюджетів в Україні наведено в таблиці 1.3.

Нормативно-правове забезпечення формування та виконання місцевих бюджетів в Україні

Нормативно-правовий акт	Що регулює	Значення для місцевих бюджетів
Конституція України	Основи місцевого самоврядування, бюджетної системи, фінансової самостійності	Закріплює загальні засади організації публічної влади та фінансової основи місцевого самоврядування
Бюджетний кодекс України	Бюджетну систему, бюджетний процес, доходи, видатки, трансферти, контроль	Є базовим актом для формування, затвердження та виконання місцевих бюджетів
Податковий кодекс України	Систему податків і зборів, місцеві податки, повноваження місцевих рад	Визначає джерела власних податкових надходжень місцевих бюджетів
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Повноваження органів місцевого самоврядування	Закріплює бюджетну самостійність місцевого самоврядування
Закон України про Державний бюджет на відповідний рік	Обсяги міжбюджетних трансфертів, субвенцій, дотацій, бюджетні обмеження	Визначає щорічні параметри взаємовідносин державного і місцевих бюджетів
Постанови КМУ та накази Мінфіну	Методики планування, бюджетну класифікацію, порядок використання субвенцій	Забезпечують практичний механізм реалізації бюджетних норм
Рішення місцевої ради про місцевий бюджет	Конкретні показники доходів, видатків, трансфертів і програм громади	Є безпосереднім правовим актом, за яким виконується бюджет громади

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 4; 12].

Процес формування місцевого бюджету включає кілька послідовних етапів (таблиця 1.4). Спочатку здійснюється аналіз соціально-економічного розвитку території, оцінюється очікуване виконання бюджету поточного року, визначаються прогнознi макроекономічні та місцеві показники.

Таблиця 1.4

Основні етапи бюджетного процесу на місцевому рівні

Етап	Зміст робіт	Основні учасники
Прогнозування	Оцінка доходів, видатків, трансфертів, соціально-економічних показників	Місцевий фінансовий орган, виконавчий комітет, головні розпорядники
Складання проєкту бюджету	Підготовка бюджетних запитів, розрахунок доходів і видатків, формування проєкту рішення	Фінансовий орган, головні розпорядники бюджетних коштів
Розгляд і затвердження	Обговорення проєкту бюджету, внесення пропозицій, ухвалення рішення місцевої ради	Місцева рада, депутатські комісії, виконавчий орган
Виконання бюджету	Надходження доходів, здійснення видатків, казначейське обслуговування	Фінансовий орган, Казначейство, розпорядники та одержувачі коштів
Внесення змін	Коригування показників бюджету протягом року	Місцева рада, фінансовий орган, виконавчий комітет
Звітування	Підготовка та затвердження звіту про виконання бюджету	Фінансовий орган, Казначейство, місцева рада
Контроль	Перевірка законності, цільового й ефективного використання коштів	Держаудитслужба, Казначейство, місцева рада, громадськість

Джерело: складено автором на основі [2, ст. 75-80; 11].

Далі фінансовий орган готує прогноз місцевого бюджету на середньостроковий період і проєкт бюджету на плановий рік. Після цього головні розпорядники бюджетних коштів подають бюджетні запити, у яких обґрунтовують потребу у фінансуванні. На основі цих запитів формується проєкт рішення про місцевий бюджет, який розглядається виконавчим органом і подається на затвердження місцевій раді.

Бюджетний кодекс України передбачає, що бюджетний період для бюджетів, які складають бюджетну систему України, становить один календарний рік - з 1 січня до 31 грудня [2, ст. 3]. Це правило забезпечує єдність бюджетного планування на державному й місцевому рівнях. Водночас середньострокове бюджетне планування передбачає врахування не лише одного бюджетного року, а й наступних періодів, що важливо для стабільності місцевої фінансової політики.

Формування дохідної частини місцевих бюджетів здійснюється за рахунок податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів, цільових фондів та інших джерел, визначених законодавством. Важливу роль у доходах місцевих бюджетів відіграють податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, плата за землю, податок на нерухоме майно, акцизний податок, адміністративні збори, плата за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ та інші платежі. При цьому структура доходів конкретної громади залежить від її економічного профілю: наявності підприємств, кількості зайнятого населення, вартості землі й нерухомості, розвитку малого бізнесу, туристичного потенціалу, стану комунального майна.

Виконання місцевих бюджетів здійснюється на основі бюджетного розпису. Бюджетний розпис деталізує показники бюджету за доходами, видатками, кредитуванням і фінансуванням у розрізі періодів року та бюджетної класифікації. Він є практичним інструментом виконання рішення про місцевий бюджет. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів забезпечує облік

надходжень і платежів, контроль відповідності платежів бюджетним призначенням, ведення звітності та прозорість руху бюджетних коштів.

Важливим аспектом виконання місцевих бюджетів є програмно-цільовий метод. Його зміст полягає в тому, що бюджетні кошти спрямовуються не просто на утримання установ, а на досягнення конкретних результатів за бюджетними програмами. Кожна бюджетна програма повинна мати мету, завдання, напрями використання коштів, відповідального виконавця та результативні показники. Такий підхід дозволяє оцінювати не лише обсяг витрачених коштів, а й ефективність їх використання. Наприклад, для освітньої програми важливо не тільки профінансувати школу, а й забезпечити доступність, якість освітнього процесу, енергоефективність приміщень, безпечні умови навчання.

Окреме місце у законодавчому регулюванні займають міжбюджетні трансферти. Вони використовуються для вирівнювання фінансової спроможності територій, фінансування делегованих повноважень і реалізації державних програм на місцевому рівні. До таких трансфертів належать базова дотація, реверсна дотація, освітня субвенція, медичні та інші цільові субвенції. Закон про Державний бюджет України на відповідний рік затверджує обсяги міжбюджетних трансфертів згідно з відповідними додатками. Наприклад, Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» передбачає затвердження міжбюджетних трансфертів у додатках № 5 і № 6 [13, ст. 3].

Правове регулювання місцевих бюджетів також пов'язане з принципом прозорості та публічності. В Україні функціонує державний вебпортал бюджету для громадян Open Budget, на якому доступні дані про державний бюджет та всі місцеві бюджети, планові й фактичні показники використання бюджетних коштів. Це створює передумови для громадського контролю, аналітики, порівняння бюджетів громад і підвищення відповідальності місцевої влади за бюджетні рішення.

Отже, законодавчі аспекти формування та виконання місцевих бюджетів в Україні охоплюють не лише процедуру складання і затвердження бюджету, а й ширшу систему норм щодо доходів, видатків, міжбюджетних трансфертів,

бюджетного планування, казначейського обслуговування, контролю, звітності та прозорості. Ефективність місцевого бюджету залежить не тільки від обсягу фінансових ресурсів, а й від якості правового регулювання, реалістичності планування, дисципліни виконання бюджету та здатності місцевої влади пов'язати бюджетні видатки з реальними потребами громади.

1.3 Вплив фінансової децентралізації на розвиток місцевих бюджетів

Фінансова децентралізація є одним із ключових напрямів реформування публічних фінансів в Україні. Її зміст полягає у передачі на місцевий рівень частини фінансових ресурсів, бюджетних повноважень і відповідальності за надання публічних послуг та розвиток територій. Якщо адміністративна децентралізація пов'язана з передачею управлінських повноважень громадам, то фінансова децентралізація забезпечує матеріальну основу для реалізації цих повноважень. Без достатньої дохідної бази органи місцевого самоврядування не можуть ефективно виконувати навіть формально передані їм функції.

До початку реформи децентралізації значна частина місцевих бюджетів характеризувалася високою залежністю від трансфертів, низьким рівнем власних доходів, обмеженими можливостями впливу на економічний розвиток територій і слабкою мотивацією до розширення податкової бази. Бюджетне планування нерідко мало переважно утриманський характер: головним завданням було забезпечити поточні видатки бюджетних установ, а не сформувати активну політику розвитку. Фінансова децентралізація змінила цю логіку, оскільки громади отримали більший зв'язок між економічною активністю на своїй території та доходами бюджету.

Реформа фінансової децентралізації сприяла посиленню ролі місцевих бюджетів у розвитку громад (таблиця 1.5). Передача частини податкових надходжень на місцевий рівень, розширення повноважень щодо місцевих податків і зборів, запровадження прямих міжбюджетних відносин для спроможних громад, а також розвиток середньострокового бюджетного

планування створили умови для більшої фінансової самостійності місцевого самоврядування. У результаті місцеві бюджети почали відігравати помітнішу роль у фінансуванні місцевої інфраструктури, благоустрою, освіти, адміністративних послуг, соціальних програм і заходів економічного розвитку [9, с. 185].

Таблиця 1.5

Зміни ролі місцевих бюджетів під впливом фінансової децентралізації

Критерій	До активної фази децентралізації	Після впровадження фінансової децентралізації
Дохідна база	Висока залежність від трансфертів, обмежені власні доходи	Зростання ролі власних і закріплених доходів
Мотивація громад	Слабкий зв'язок між місцевою економікою та доходами бюджету	Зацікавленість у розвитку бізнесу, зайнятості, інвестицій
Бюджетне планування	Переважно короткострокове, орієнтоване на утримання установ	Поступовий перехід до середньострокового планування і програмного підходу
Інфраструктурний розвиток	Обмежені ресурси для капітальних видатків	Розширення можливостей фінансування місцевих проєктів
Відповідальність місцевої влади	Значна залежність від центральних рішень	Більша відповідальність за якість послуг і розвиток громади
Прозорість	Обмежений доступ громадян до бюджетної інформації	Розвиток Open Budget, громадських бюджетів, публічної звітності

Джерело: складено автором на основі [7; 9; 10].

Позитивний вплив фінансової децентралізації проявився насамперед у зростанні бюджетної самостійності громад. Місцеві органи влади отримали

ширші можливості самостійно визначати напрями використання коштів, планувати розвиткові проекти, співфінансувати державні програми, залучати додаткові ресурси, управляти комунальним майном та оптимізувати бюджетні витрати. Це сприяло переходу від пасивної моделі виконання видатків до більш активної моделі місцевого фінансового управління.

Разом із тим фінансова децентралізація не усунула всіх проблем місцевих бюджетів. Зберігаються значні відмінності між громадами за рівнем фінансової спроможності. Громади з потужною економічною базою, розвиненим бізнесом, промисловими підприємствами, високою зайнятістю та значним обсягом ПДФО мають кращі можливості для розвитку. Натомість сільські, депресивні, прикордонні, прифронтові та постраждалі від війни громади часто мають обмежену податкову базу і потребують значної підтримки з державного бюджету. Тому фінансова децентралізація має поєднуватися з ефективним механізмом горизонтального й вертикального бюджетного вирівнювання.

Особливо складним випробуванням для місцевих бюджетів стала повномасштабна війна. З одного боку, громади отримали додаткові завдання, пов'язані з безпекою, підтримкою населення, відновленням і гуманітарними потребами. З іншого боку, частина громад втратила податкову базу через релокацію бізнесу, руйнування інфраструктури, міграцію населення, окупацію територій або зниження економічної активності. У 2024 році, за аналітичними даними порталу «Децентралізація», доходи загального фонду місцевих бюджетів становили 451,1 млрд грн, а приріст до 2023 року був незначним, що вказує на обмеженість зростання місцевих доходів в умовах війни [7].

Важливо, що структура доходів місцевих бюджетів після децентралізації значною мірою залежить від ПДФО. Це має як переваги, так і ризики. Перевагою є те, що громада зацікавлена у створенні робочих місць, легалізації зайнятості та підвищенні заробітної плати. Ризиком є залежність бюджету від стану ринку праці, місця реєстрації платників і рішень держави щодо перерозподілу ПДФО. Якщо значна частина доходів бюджету формується за рахунок одного джерела, бюджет стає вразливим до змін економічної ситуації

або законодавства. Саме тому для сталого розвитку місцевих бюджетів важливо розширювати дохідну базу за рахунок місцевих податків, ефективного управління землею, комунальним майном, розвитку підприємництва, туристичного потенціалу та інвестицій.

Таблиця 1.6

Основні наслідки фінансової децентралізації для місцевих бюджетів

Наслідок	Позитивний прояв	Потенційний ризик
Зростання фінансової самостійності	Громади можуть самостійніше визначати пріоритети видатків	Не всі громади мають достатню дохідну базу
Зв'язок бюджету з місцевою економікою	Розвиток бізнесу збільшує надходження до бюджету	Економічно слабкі території відстають
Розширення власних доходів	Місцеві податки й збори стають важливішим ресурсом	Недостатня якість адміністрування місцевих податків
Посилення відповідальності влади	Населення може оцінювати якість бюджетних рішень	Можливі неефективні або популістські видатки
Розвиток інфраструктури	З'являються ресурси для капітальних проєктів	У кризових умовах капітальні видатки можуть скорочуватися
Прозорість бюджетів	Дані доступні через Open Budget та місцеву звітність	Формальна відкритість не завжди означає реальну участь громадян

Джерело: складено автором на основі [7; 8; 9; 10].

Фінансова децентралізація також змінила підходи до управління видатками місцевих бюджетів. Якщо раніше видатки часто планувалися за інерційним принципом, то тепер громади дедалі більше змушені обґрунтовувати бюджетні рішення з погляду ефективності. У цьому контексті важливими стають програмно-цільовий метод, оцінка результативності бюджетних програм, публічне звітування, аналіз вартості послуг, енергоефективність бюджетних установ і пріоритезація капітальних видатків.

Громада не може одночасно профінансувати всі потреби, тому якість бюджетної політики залежить від здатності визначати найбільш важливі напрями.

В умовах післявоєнного відновлення місцеві бюджети можуть стати одним із ключових інструментів реконструкції територій. Саме на місцевому рівні найкраще видно, які об'єкти потребують першочергового відновлення: дороги, школи, дитячі садки, лікарні, мережі водопостачання, житло, об'єкти енергетики, укриття, адміністративні будівлі. Проте для цього місцеві бюджети мають бути не лише достатньо наповненими, а й інституційно спроможними. Це означає потребу у якісному плануванні, підготовці проєктно-кошторисної документації, прозорих закупівлях, співфінансуванні з державного бюджету та міжнародних фондів, а також у системному контролі за використанням коштів.

Фінансова децентралізація має і політико-управлінський вимір. Вона підвищує значення місцевої демократії, оскільки бюджетні рішення стають ближчими до громадян. Якщо мешканці громади бачать, як формуються доходи бюджету і на що спрямовуються кошти, вони можуть активніше впливати на місцеву політику через громадські слухання, консультації, місцеві ініціативи, бюджет участі, депутатські звернення та інші інструменти. Водночас це вимагає від органів місцевого самоврядування не формального, а реального залучення громадськості до бюджетного процесу.

Отже, вплив фінансової децентралізації на розвиток місцевих бюджетів є комплексним. Вона посилила фінансову самостійність громад, збільшила їх зацікавленість у розвитку місцевої економіки, розширила можливості для фінансування інфраструктурних і соціальних проєктів, але водночас загострила проблему нерівності між територіями. У сучасних умовах головним завданням є не лише збереження досягнень децентралізації, а й адаптація місцевих бюджетів до умов війни, відновлення, демографічних змін і потреб сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2022-2025 РОКИ

2.1 Моніторинг виконання дохідної частини місцевих бюджетів у 2022-2025 р.р.

Система місцевих бюджетів України залишається незмінною протягом 2022-2025 років та включає 1952 бюджети, з яких 76,7 відсотка - бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів. До місцевих належать: бюджет Автономної Республіки Крим, обласні бюджети, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування (територіальних громад - міські, селищні, сільські, а також бюджети районів у містах). Система місцевих бюджетів України у 2022-2025 роках включала такі бюджети (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Тип бюджету	Кількість	Тимчасово не здійснюють повноваження або під окупацією
Бюджети АР Крим та м. Севастополя	297 та 7	297 та 7
Обласні бюджети та м. Київ	24 та 1	-
Районні бюджети	126	7
Бюджети місцевого самоврядування, зокрема	1497	44
<i>бюджети територіальних громад</i>	1469	31
<i>бюджети районів у містах</i>	28	13
Всього	1952	355

Найбільшу частку становлять бюджети територіальних громад - понад 75 відсотка загальної кількості, які власне виконують провідну роль у системі міжбюджетних трансфертів.

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у системі публічних фінансів, забезпечуючи фінансову стабільність держави та органів місцевого самоврядування, а також є інструментом реалізації економічної самостійності територіальних громад, сприяють розвитку інфраструктури та ефективному використанню наявного потенціалу та мобілізації фінансових ресурсів для розв'язання соціально-економічних завдань у відповідних адміністративно-територіальних одиницях. Через місцеві бюджети реалізується значна частина державної політики на місцях, що сприяє забезпеченню базових потреб населення на відповідних територіях.

У 2022-2025 роках місцеві бюджети продемонстрували адаптивність і здатність реалізовувати пріоритетні завдання у кризових умовах, проте зберігаються значні регіональні диспропорції, зумовлені перенесенням потужностей підприємств з небезпечних або окупованих територій у більш безпечні регіони України для збереження виробництва та робочих місць, масовою міграцією населення та руйнуваннями інфраструктури внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Станом на 01 січня 2025 року бюджетна система на місцевому рівні включала 1952 місцеві бюджети, з яких 76,7 відсотка становили бюджети місцевого самоврядування, у тому числі бюджети територіальних громад - 1469 та бюджети районів у містах - 28.

Наступним пропонується навести формування місцевих бюджетів України та дослідити їх динаміку та структуру їх доходів за останні чотири роки (табл. 1.2).

Аналіз таблиці 1.2 показує, що упродовж 2022-2025 років доходи місцевих бюджетів демонстрували поступове зростання - з 555,2 млрд грн у 2022 році до 752,0 млрд грн у 2025 році, демонструючи щорічне стабільне збільшення. Таким чином, за аналізований період загальний обсяг доходів місцевих бюджетів збільшився на 196,9 млрд грн, або на 35,5 %, що свідчить про поступове відновлення фінансової спроможності місцевого самоврядування навіть в умовах війни.

Структура доходів місцевих бюджетів України за період 2022-2025 рр.

Показники	2022		2023		2024		2025	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Податкові надходження	393,5	70,9	434,5	66,6	441,1	64,9	504,5	67,1
Неподаткові надходження	22,0	3,9	36,5	5,6	43,6	6,4	43,1	5,7
Доходи від операцій з капіталом	2,3	0,4	3,6	0,6	4,9	0,7	6,0	0,8
Від органів державного управління	137,0	24,7	177,4	27,1	187,9	27,7	196,1	26,1
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,2	0,05	0,2	0	1,4	0,2	1,4	0,2
Цільові фонди	0,2	0,05	0,4	0,1	0,6	0,1	0,9	0,1
Всього доходів	555,2	100	652,6	100	679,5	100	752,0	100

Джерело: [24]

Найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів стабільно займають податкові надходження, які залишаються ключовим джерелом формування фінансової бази територіальних громад. У 2022 р. їх обсяг становив 393,5 млрд грн, або 70,9 % усіх доходів, у 2025 р. зріс до 504,5 млрд грн, що становить уже 67,1 % загальної структури доходів. Таке збільшення можна пояснити поступовою адаптацією економіки до умов воєнного стану, активізацією підприємницької діяльності в окремих регіонах, релокацією бізнесу, а також розширенням податкової бази органів місцевого самоврядування. Водночас зниження частки податкових надходжень у 2025 р. до 67,1 % відображає тимчасове уповільнення економічної активності, викликане військовими ризиками, пошкодженням інфраструктури та значними втратами виробничого потенціалу в окремих областях [25].

Неподаткові надходження також демонстрували відносно стабільну динаміку. У 2022 р. їх обсяг становив 22,0 млрд грн (3,9 %), у 2023 р. збільшився до 36,5 млрд грн (5,6 %), у 2024 р. - 43,6 млрд грн. (6,4%), однак у 2025 р. незначно скоротився до 43,1 млрд грн (5,7 %). Подібна тенденція може бути пов'язана зі змінами в адміністративних платежах, доходах від оренди комунального майна та іншими джерелами місцевих надходжень, які в умовах війни залишаються нестабільними. Позитивною тенденцією є зростання доходів від операцій з капіталом, які збільшилися з 2,3 млрд грн у 2022 р. до 6,0 млрд грн у 2025 р., а їх частка зросла з 0,4 % до 0,8 %. Це може свідчити про поступове пожвавлення інвестиційної активності та відновлення процесів управління комунальним майном, незважаючи на воєнні виклики.

Суттєву роль у формуванні доходів місцевих бюджетів відіграють надходження від органів державного управління, які представлені міжбюджетними трансфертами. Їх обсяг зріс із 137,0 млрд грн у 2022 р. до 196,1 млрд грн у 2025 р., проте частка в загальній структурі доходів зменшилася з 24,7 % до 26,1 %. Це свідчить про прагнення держави підтримувати фінансову стійкість територіальних громад у період воєнного стану, особливо тих, що зазнали значних руйнувань або втратили частину власної дохідної бази. Одночасно поступове скорочення питомої ваги трансфертів може свідчити про посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів.

Окрему увагу слід приділити надходженням від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ. У 2022 р. їх обсяг був мінімальним і становив лише 0,2 млрд грн, проте вже у 2024 р. він зріс більш ніж у сім разів - до 1,4 млрд грн. і у 2025 р. залишився на такому ж високому рівні - 1,4 млрд грн. Такі зміни зумовлені активізацією міжнародної фінансової підтримки України в умовах війни, спрямованої на підтримку місцевої інфраструктури, гуманітарні потреби та відновлення постраждалих територій. Фінансування через цільові фонди хоча і залишається

незначним за обсягами, однак демонструє тенденцію до зростання - з 0,2 млрд грн у 2022 р. до 0,9 млрд грн у 2025 р.

Доходи місцевих бюджетів без урахування трансфертів із державного бюджету також демонстрували зростання протягом усього періоду, що аналізувався. У 2022 році їх обсяг становив 418,0 млрд грн., у 2025 році - 554,5 млрд грн.

Основним джерелом приросту у 2022-2023 роках стали надходження ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців.

Відповідно до змін, внесених Законом України від 08 листопада 2023 року № 3428-ІХ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України», ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців зараховується до державного бюджету. Це, зокрема, вплинуло на динаміку доходів місцевих бюджетів у 2024 році, зумовивши уповільнення темпів їх зростання та певну зміну їх структури.

Так, у зв'язку зі спрямуванням до державного бюджету надходження ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців, частка доходів без урахування трансфертів із державного бюджету у загальній структурі доходів місцевих бюджетів зменшилася з 75,4 відсотка у 2022 році до 72,3 відсотка у 2024 році.

За підсумками 2025 року місцеві бюджети України отримали понад 491 млрд грн податкових надходжень. Хоча у 2022-2025 роках спостерігалось зростання податкових надходжень в абсолютних значеннях, їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів знизилася з 70,9 відсотка до 64,9 відсотка. Це вказує на зміну балансу джерел формування дохідної частини місцевих бюджетів на користь трансфертів через необхідність державної підтримки окремих сфер економіки, соціальних програм, а також для вирівнювання фінансової спроможності місцевих бюджетів, що зазнали негативного впливу внаслідок військової агресії Російської Федерації та дії правового режиму воєнного стану.

Протягом 2022-2025 років зростав обсяг неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. У 2024 році неподаткові надходження місцевих бюджетів досягли історичного максимуму у близько 43,6 млрд грн, що забезпечило їм питому вагу на рівні 6,4% у загальній структурі доходів громад.

Така динаміка зумовлена, зокрема, збільшенням надходжень до місцевих бюджетів благодійних внесків, грантів та дарунків, що надходять бюджетним установам.

Таким чином на динаміку основних видів надходжень до місцевих бюджетів у 2022-2025 роках впливали, зокрема такі фактори:

1. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО):

- збільшення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів з 60 відсотків у 2021 році до 64 відсотків в 2022-2025 роках;
- зростання фонду оплати праці, у тому числі внаслідок підвищення розміру мінімальної заробітної плати;
- збільшення видатків державного бюджету на грошове забезпечення військовослужбовців, що сприяло зростанню надходжень ПДФО до місцевих бюджетів (до 01 жовтня 2023 року);
- зарахування ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців до державного бюджету з 01 жовтня 2023 року відповідно до пункту 60 розділу VI Бюджетного кодексу.

2. Єдиний податок:

- припинення застосування з 01 серпня 2023 року пільгової ставки 2 відсотка для платників єдиного податку третьої групи та повернення до ставок 3 або 5 відсотка;
- підвищення розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, що використовуються для визначення ставок єдиного податку для платників першої та другої груп;
- поступове відновлення діяльності малого бізнесу після різкого зниження економічної активності у 2022 році.

3. Акцизний податок:

- тимчасове звільнення від оподаткування акцизним податком пального, що зумовило зниження відповідних надходжень;
- відновлення ставок акцизного податку на пальне з 01 липня 2023 року та їх подальше підвищення;
- збільшення ставок акцизного податку на тютюнові вироби відповідно до щорічних змін Податкового кодексу України.

4. Податок на майно (плата за землю та податок на нерухоме майно):

- застосування податкових пільг для платників, об'єкти оподаткування яких розташовані на територіях, де ведуться бойові дії або тимчасово окупованих;
- фактична неможливість користування земельними ділянками, у тому числі сільськогосподарського призначення, через їх забруднення вибухонебезпечними предметами;
- зменшення використання об'єктів нерухомості, пошкоджених унаслідок бойових дій; оновлення нормативної грошової оцінки земель, що вплинуло на надходження в регіонах, де таку оцінку переглянуто.

5. Інші чинники, що впливали на динаміку надходжень до місцевих бюджетів:

- скорочення податкової бази у громадах, що постраждали від бойових дій, тимчасової окупації або розташовані в прифронтових районах;
- обмеження або припинення діяльності частини платників податків унаслідок пошкодження інфраструктури, релокації чи втрати активів;
- інші обставини умов воєнного стану, які визначали чисельність платників податків, рівень економічної активності та фактичну можливість виконання податкових зобов'язань.

Водночас, у зв'язку з втратою доходів від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців, органи місцевого самоврядування окремих територіальних громад активізували роботу щодо нарощування доходів місцевих бюджетів без трансфертів із державного бюджету, насамперед за

рахунок єдиного податку, плати за землю та майно, а також інших неподаткових надходжень.

Отже, структура доходів місцевих бюджетів України у 2022-2025 рр. характеризується домінуванням податкових надходжень та значною роллю міжбюджетних трансфертів, що є характерним для функціонування бюджетної системи в умовах воєнного стану. Попри значні економічні виклики, спричинені війною, місцеві бюджети демонструють позитивну динаміку зростання доходів, що свідчить про поступову адаптацію фінансової системи до кризових умов, підтримку міжнародних партнерів та збереження фінансової стійкості територіальних громад.

2.2 Моніторинг виконання видаткової частини місцевих бюджетів у 2022-2025 р.р.

Структура видатків місцевих бюджетів демонструє їх ключову роль у фінансуванні секторів, безпосередньо пов'язаних із наданням публічних послуг населенню. Важливими напрямками фінансування на місцевому рівні залишаються освіта, економічна діяльність, житлово-комунальне господарство, соціальний захист, охорона здоров'я, а також духовний (культура) та фізичний розвиток. В таблиці 1.3 наведено динаміку та структуру видатків місцевих бюджетів.

Аналіз динаміки табл. 1.3 показує, що загальний обсяг видатків місцевих бюджетів упродовж досліджуваного періоду демонструє позитивну динаміку, адже у 2022 р. він становив 484,4 млрд грн, у 2023 р. збільшився до 646,9 млрд грн., у 2024 р. становив 671,7 млрд грн, а у 2025 р. досяг 774,2 млрд грн. Загалом за чотири роки приріст видатків склав 289,8 млрд грн, або 59,8 %, що свідчить про посилення фінансової активності органів місцевого самоврядування та збільшення бюджетного навантаження в умовах війни.

Найбільшу частку у структурі видатків місцевих бюджетів стабільно займають витрати на освіту, які залишаються пріоритетним напрямом фінансування.

Таблиця 2.3

**Динаміка та структура видатків місцевих бюджетів України за
період 2022-2025 рр.**

Показники	2022		2023		2024		2025	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Загальнодержавні функції	63,5	13,1	53,0	8,2	61,5	9,2	73,5	9,5
Громадський порядок, безпека та судова влада	14,5	3,0	16,8	2,6	20,1	3,0	17,6	2,3
Економічна діяльність	69,8	14,4	113,0	17,4	96,7	14,4	89,4	11,5
Охорона навколишнього природного середовища	0,5	0,1	1,2	0,2	0,9	0,1	1,2	0,2
Житлово-комунальне господарство	42,1	8,7	62,0	9,6	58,6	8,7	76,1	9,8
Охорона здоров'я	26,6	5,5	38,2	5,9	37,2	5,5	43,2	5,6
Духовний та фізичний розвиток	21,3	4,4	26,7	4,1	29,3	4,4	32,7	4,2
Освіта	204,4	42,2	248,2	38,4	283,7	42,2	326,8	42,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	41,2	8,5	44,9	7,0	57,2	8,5	61,6	8,0
Міжбюджетні трансферти	0,5	0,1	42,9	6,6	26,5	4,0	52,1	6,7
Всього видатків	484,4	100	646,9	100	671,7	100	774,2	100

Джерело: [24]

У 2022 р. на освітню сферу було спрямовано 204,4 млрд грн, що становило 42,2 % загального обсягу видатків, а у 2025 р. - до 326,8 млрд грн (42,2 %). Така тенденція свідчить про збереження державою та місцевими органами влади стратегічного значення освітньої галузі навіть в умовах воєнного стану, зокрема в частині підтримки функціонування закладів освіти,

організації дистанційного навчання та створення безпечних умов для освітнього процесу [26].

Позитивною тенденцією є зростання фінансування загальнодержавних функцій, обсяг яких зріс із 63,5 млрд грн у 2022 р. до 73,5 млрд грн у 2025 р., а їх частка зменшилась з 13,1 % до 9,5 %..

Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу у 2024 р. зросли до 20,1 млрд грн (3,0 %), що пояснюється необхідністю посилення безпекових заходів у період активних бойових дій та загроз національній безпеці. Проте у 2025 р. їх обсяг дещо скоротився до 17,6 млрд грн, а частка зменшилася до 2,3 %, що може свідчити про часткову стабілізацію ситуації та відповідає розподілу повноважень між державним і місцевим рівнями. [27].

Суттєві ресурси спрямовуються на економічну діяльність, що охоплює розвиток транспортної інфраструктури, підтримку життєзабезпечення територій та реалізацію заходів місцевого розвитку, хоча впродовж аналізованого періоду спостерігається поступове скорочення її питомої ваги. Якщо у 2023 р. видатки становили 113,0 млрд грн (17,4 %), то у 2025 р. вони зменшилися до 89,4 млрд грн, а частка скоротилася до 11,5 %. Така тенденція може бути пояснена переорієнтацією фінансових ресурсів на більш нагальні потреби, пов'язані із забезпеченням безпеки, соціального захисту населення та підтримкою критичної інфраструктури в умовах війни.

Помітне зростання спостерігається у сфері житлово-комунального господарства. У 2022 р. видатки становили 42,1 млрд грн (8,7 %), у 2025 р. значно зросли до 76,1 млрд грн, а їх частка досягла 9,8 %. Така динаміка пов'язана з потребою відновлення пошкодженої інфраструктури, забезпечення безперебійного функціонування комунальних послуг та ліквідації наслідків військових руйнувань.

Фінансування охорони здоров'я залишалось відносно стабільним: у 2022 р. видатки становили 26,6 млрд грн (5,5 %), у 2025 р. збільшилися до 43,2 млрд грн (5,6 %). Незважаючи на незначне збільшення питомої ваги, зростання абсолютних показників свідчить про необхідність підтримки медичної системи

в умовах війни, реабілітації постраждалих та забезпечення доступності медичних послуг.

Значну увагу місцеві органи влади приділяли соціальному захисту населення. Видатки на соціальне забезпечення зросли з 41,2 млрд грн у 2022 р. до 61,6 млрд грн у 2025 р., хоча їх частка дещо коливалася - від 8,5 % до 7,0 % у 2024 р. та 8,0 % у 2025 р., що пов'язано зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, потребою підтримки соціально вразливих категорій населення та наданням гуманітарної допомоги [28].

Наведена динаміка свідчить про посилення централізованої ролі державного бюджету у фінансуванні базових соціальних гарантій населення, водночас територіальні громади дедалі активніше формують власні інструменти соціальної підтримки, адаптовані до потреб мешканців у воєнний період.

Загалом структура видатків за функціональною класифікацією демонструє, що у 2025 році бюджетна система України працює переважно у режимі забезпечення поточної стійкості держави та територіальних громад. Водночас збереження відносно високої частки капітальних видатків у секторах інфраструктури та економічної діяльності формує основу для поступового переходу до відновлення та розвитку після завершення війни.

Таким чином, структура видатків місцевих бюджетів України у 2022-2025 рр. характеризується збереженням соціальної спрямованості та посиленням фінансування пріоритетних сфер в умовах воєнного стану. Найбільші обсяги коштів спрямовувалися на освіту, житлово-комунальне господарство, соціальний захист та забезпечення функціонування органів влади. Водночас воєнний стан суттєво вплинув на зміну бюджетних пріоритетів, що проявилось у збільшенні витрат на безпеку, підтримку критичної інфраструктури та соціальну підтримку населення [29].

В табл. 2.4 наведено виконання місцевих бюджетів за доходами та витратами.

Виконання місцевих бюджетів України за період 2022-2025 рр, млрд грн.

Показник	2022		2023		2024		2025	
	Доходи	Видатки	Доходи	Видатки	Доходи	Видатки	Доходи	Видатки
Фактичне виконання, млрд грн	555,2	484,4	652,6	646,9	679,5	671,7	752,0	774,2
Уточнений річний план, млрд грн	592,5	622,5	668,7	755,8	674,8	763,2	768,2	855,9
Рівень виконання, %	93,7	77,8	97,6	85,6	100,7	88,0	97,9	90,4

Джерело: [24]

У 2022 році зменшилися видатки (насамперед капітальні), що зумовлено запровадженням постановою КМУ № 590 обмежень на проведення неперіоритетних платежів через військову агресію РФ проти України. У 2023 році видатки місцевих бюджетів порівняно з 2022 роком зросли на третину (+162,4 млрд грн, або +33,5 %). У 2024 році тенденція до збільшення видатків збереглася: видатки місцевих бюджетів зросли на 25,0 млрд грн (3,9 %) порівняно з 2023 роком.

Аналізуючи табл. 1.4 видно, що в 2022 р. фактичне виконання місцевих бюджетів за доходами становило 555,2 млрд грн при уточненому річному плані 592,5 млрд грн, що відповідає рівню виконання 93,7 %. Власне це свідчить про недовиконання планових показників, що могло бути пов'язано з негативними наслідками воєнного стану, зниженням економічної активності в окремих регіонах, релокацією підприємств та скороченням податкової бази.

В наступні роки спостерігається покращення виконання бюджетних показників. Фактичні доходи місцевих бюджетів склали 679,5 млрд грн, що навіть перевищило уточнений річний план у 674,8 млрд грн, а рівень виконання становив 100,7 %. Перевиконання дохідної частини може бути результатом

поступового економічного відновлення, зростання податкових надходжень, активізації підприємницької діяльності та збільшення міжнародної фінансової підтримки України. Виконання видатків також покращилося та досягло 88,0 %. Власне це свідчить про підвищення спроможності органів місцевого самоврядування ефективніше використовувати бюджетні ресурси в умовах тривалого воєнного стану [31].

У 2025 р. доходи місцевих бюджетів знову залишилися на високому рівні виконання - 97,9 %, що становило 752,0 млрд грн при запланованих 768,2 млрд грн. Хоча планові показники повністю не були досягнуті, обсяг фактичних надходжень суттєво зріс порівняно з попередніми роками. Видаткова частина бюджету у 2025 р. виконана на 90,4 %, що є найвищим показником за досліджуваний період. Фактичні видатки склали 774,2 млрд грн при уточненому плані 855,9 млрд грн. Зростання рівня виконання видатків свідчить про посилення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні соціального захисту, відновлення інфраструктури, забезпечення функціонування освітніх та медичних установ, а також підтримки життєдіяльності громад в умовах війни [32].

Загалом результати аналізу свідчать, що місцеві бюджети України у 2023-2025 рр. характеризувалися високим рівнем виконання доходної частини, який коливався від 93,7 % до 100,7 %, що підтверджує відносну стабільність дохідної бази навіть в умовах воєнного стану. Водночас виконання видатків залишалося нижчим за планові показники, хоча мало позитивну тенденцію до зростання - з 77,8 % у 2022 р. до 90,4 % у 2025 р. Власне це свідчить про поступову адаптацію місцевого бюджетного процесу до умов воєнного часу, посилення фінансової дисципліни та концентрацію бюджетних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку і забезпечення потреб територіальних громад.

В табл. 2.5 наведемо характеристику впливу війни на формування та виконання місцевих бюджетів.

Вплив військового стану на формування та використання бюджетів України

Напрямок впливу	Характеристика
Формування доходів місцевих бюджетів	Воєнний стан суттєво вплинув на доходну базу місцевих бюджетів через скорочення економічної активності, зниження обсягів виробництва, міграцію населення та релокацію бізнесу. Водночас окремі громади змогли збільшити податкові надходження завдяки переміщенню підприємств у відносно безпечні регіони.
Податкові надходження	Відбулися зміни у структурі податкових надходжень, пов'язані з коригуванням податкового законодавства, пільгами для бізнесу та зниженням економічної активності в прифронтових регіонах. Разом із цим зросла роль податку на доходи фізичних осіб, зокрема через виплати військовослужбовцям.
Міжбюджетні трансфери	Зросла залежність окремих територіальних громад від міжбюджетної підтримки держави. Значна частина фінансових ресурсів спрямовувалася на компенсацію втрат місцевих бюджетів та забезпечення базових соціальних послуг.
Видаткова частина бюджетів	Видатки місцевих бюджетів були переорієнтовані на забезпечення безпеки, підтримку критичної інфраструктури, соціальний захист населення, допомогу внутрішньо переміщеним особам та ліквідацію наслідків руйнувань.
Соціальний захист населення	Воєнний стан спричинив зростання потреби у фінансуванні соціальної підтримки населення, особливо внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій.
Освіта та охорона здоров'я	Значна частина бюджетних коштів спрямовувалася на забезпечення безперервності освітнього процесу, облаштування укриттів, дистанційне навчання, а також підтримку медичних закладів і реабілітацію постраждалих внаслідок бойових дій.
Житлово-комунальне господарство	Зросли витрати на відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури, забезпечення населення комунальними послугами та проведення аварійно-відновлювальних робіт.
Міжнародна фінансова допомога	Посилилася роль міжнародних організацій, донорських установ та іноземних урядів у фінансуванні місцевих програм, відновленні інфраструктури та гуманітарній підтримці територіальних громад.
Фінансова самостійність громад	Воєнний стан посилив нерівномірність фінансової спроможності громад: частина територій стала більш залежною від державної підтримки, тоді як інші змогли зміцнити власну доходну базу.
Бюджетне планування	Процес бюджетного планування став більш гнучким та адаптивним, із можливістю оперативного внесення змін до місцевих бюджетів відповідно до безпекової ситуації та поточних потреб громад.

Джерело: [32-34]

Отже, запровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на процеси формування та використання місцевих бюджетів, зумовивши зміну пріоритетів бюджетної політики та механізмів управління фінансовими

ресурсами територіальних громад. В умовах повномасштабної війни місцеві бюджети стали важливим інструментом забезпечення безперервного функціонування територій, підтримки населення, фінансування критичної інфраструктури та реалізації заходів безпеки.

Наслідком воєнного стану стало посилення нерівномірності фінансової спроможності територіальних громад, оскільки регіони, що зазнали активних бойових дій або тимчасової окупації, втратили частину доходної бази через скорочення економічної активності, руйнування підприємств та зменшення податкових надходжень. Водночас окремі громади, у які було релоковано бізнес і населення, змогли частково зміцнити власні фінансові можливості. Значну роль у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів почали відігравати міжбюджетні трансферти та міжнародна фінансова допомога.

Суттєвих змін зазнала й структура бюджетних видатків. Пріоритетними напрямками фінансування стали підтримка громадського порядку та безпеки, відновлення пошкодженої інфраструктури, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб і вразливих категорій населення, забезпечення стабільного функціонування систем охорони здоров'я та освіти. Одночасно відбулося скорочення або перенесення фінансування окремих довгострокових програм розвитку, що зумовлено необхідністю концентрації фінансових ресурсів на першочергових потребах.

Таким чином, воєнний стан став важливим фактором трансформації місцевих бюджетів України, спричинивши адаптацію механізмів бюджетного планування, розподілу та використання фінансових ресурсів до кризових умов. Попри значні виклики, місцеві бюджети продемонстрували здатність до функціонування в умовах нестабільності, однак подальше підвищення їх ефективності потребує вдосконалення системи міжбюджетних відносин, посилення фінансової самостійності громад та розширення інструментів підтримки територій, що найбільше постраждали внаслідок війни.

Загалом структура видатків місцевих бюджетів у 2025 році підтверджує їх соціально орієнтований характер та ключову роль територіальних громад у забезпеченні доступності освітніх, соціальних, житлово-комунальних і базових адміністративних послуг для населення.

Найбільше зростання у середньостроковій перспективі відбулося за напрямом соціального захисту, де видатки збільшилися більш ніж удвічі - на 119,4%, до 61,6 млрд грн, що свідчить про посилення соціальної підтримки населення на місцевому рівні.

Загалом наведена динаміка підтверджує, що у 2022-2025 роках структура видатків місцевих бюджетів зазнала суттєвих змін: громади посилили фінансування соціального захисту, управління, життєзабезпечення територій та заходів безпеки, одночасно скоротивши ресурсну підтримку інвестиційних та природоохоронних напрямів.

Проведений аналіз виконання місцевих бюджетів у 2022-2025 роках свідчить наступне.

По-перше, результати підтверджують довгостроковий ефект реформи децентралізації. Основна частина фінансування базових публічних послуг сьогодні здійснюється саме на рівні територіальних громад. Скорочення частки адміністративних видатків у попередні роки стало наслідком оптимізації управлінської структури після укрупнення громад і перерозподілу повноважень.

По-друге, починаючи з 2022 року структура місцевих бюджетів зазнала суттєвої трансформації під впливом воєнних викликів. Відбулося тимчасове скорочення частки капітальних видатків, зросла роль видатків на безпеку, соціальний захист населення та підтримку функціонування критичної інфраструктури.

По-третє, попри складні макроекономічні умови, у 2022-2025 роках спостерігається поступове відновлення інвестиційної складової місцевих бюджетів. Частка капітальних видатків повертається до довоєнних значень, що свідчить про відновлення фінансової спроможності громад та їх здатність реалізовувати проєкти розвитку.

Водночас структура видатків підтверджує, що місцеві бюджети залишаються передусім бюджетами забезпечення публічних послуг. Найбільші обсяги ресурсів традиційно спрямовуються на освіту, соціальний захист населення, житлово-комунальне господарство та підтримку функціонування бюджетної мережі.

Окремо слід відзначити зростання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні територіальної стійкості громад, що проявляється у збільшенні видатків на громадський порядок, безпеку та підтримку критичної інфраструктури.

Загалом аналіз виконання місцевих бюджетів у 2025 році демонструє, що територіальні громади зберігають фінансову спроможність виконувати ключові повноваження навіть в умовах воєнного часу та поступово відновлюють інвестиційну функцію місцевого розвитку.

Місцеві бюджети сьогодні це не лише бюджети утримання мережі послуг, а повноцінний інструмент забезпечення стійкості громад і поступового відновлення територій.

2.3 Аналіз виконання бюджету Татарбунарської міської територіальної громади за 2022-2025 роки

Територія Татарбунарської міської територіальної громади, згідно з адміністративно-територіальним устроєм України, входить до складу Білгород-Дністровського району Одеської області та розташована в південній частині від м. Одеса.

Татарбунарська міська територіальна громада утворена у 2020 році внаслідок об'єднання 10 населених пунктів, де офіційно проживає понад 24 тисячі осіб. До складу громади входять наступні населені пункти: місто Татарбунари, село Борисівка, село Баштанівка, село Білолісся, село Глибоке, село Дельжилери, село Нова-Олексіївка, село Струмок, село Спаське, село Нерушай.

Татарбунарська міська територіальна громада має вигідне географічне положення. Через її територію проходить автомобільна дорога міжнародного значення Одеса-Рені (М- 15), відстань до м. Одеса 143 км.

Провідними галузями міської територіальної громади та відповідно основними бюджетотворюючими галузями є сільськогосподарське виробництво та переробне виробництво.

Завдяки зручному географічному положенню та наявності, в основному, радіальної мережі шляхів сполучення, Татарбунарська громада має гарний зв'язок з окремими регіонами України, а також з країнами Східної і Центральної Європи.

Поєднання цих факторів з теплим кліматом, наявністю родючих ґрунтів та інших необхідних природних ресурсів є надзвичайно сприятливим для розвитку сільського господарства (вирощування зернових, фермерства, овочівництва, садівництва, виноградарства, бджільництва, рибальства та інш.), переробної промисловості та логістичної інфраструктури.

З іншого боку багатонаціональність населення, різностороння та багата історична і культурна спадщина, унікальні природні локації створюють сприятливі умови для розвитку туристичної галузі.

Чисельність населення і демографічна ситуація. Станом на 01.01.2025 року загальна чисельність населення Татарбунарської міської територіальної громади складає 24 737 осіб, що становить понад 12% від населення Білгород-Дністровського району і лише 1,0% від населення Одеської області.

Майже 46 відсотків населення громади зосереджено у адміністративному центрі місто Татарбунари, що пояснюється наявністю відносно розвиненої інфраструктури, доступу до об'єктів адміністративного і соціального обслуговування.

В міській територіальній громаді частка працездатного населення складає - 55,1%, або 13 635 осіб, дітей - 22,3%, або 5 514 особи. Значна частка населення пенсійного віку - 22,6%, або 5 588 особи.

Земельні ресурси Татарбунарської міської територіальної громади складають 61 512,29 га, в тому числі площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення складає 56 291,13 га.

Сільське господарство одна з важливіших стратегічних галузей економіки, ефективний розвиток якої гарантує продовольчу безпеку та незалежність територіальної громади, а також забезпечує робочими місцями значну частину населення громади.

Земельно-ресурсний потенціал громади - це родючі чорноземи, які є придатними для розвитку рослинництва. Як результат в громаді розгалужена структура посівних площ, яка дає змогу розвивати цей напрямок сільгоспвиробництва.

Найбільш придатними для вирощування в природно-кліматичних умовах району є озимі пшениця, ячмінь, кукурудза та з технічних культур - ріпак, соняшник. При запровадженні крапельного зрошення також доцільним є вирощування томатів, цибулі, капусти, моркви.

Промисловість громади представлена підприємствами з виробництва інших неметалевих виробів, харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів. Основними промисловими підприємствами району (що звітують до органів статистики) є: ТОВ «Агро - Дар», ТОВ «Агрофірма «Південна», ТОВ «Агрофірма Ізмаїл», ТОВ «СВП «Агростар», СФГ «Вікторія».

Протягом 2022-2025 року на території міської територіальної Татарбунарської міської територіальної громади здійснювали свою діяльність в середньому 1416 суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі сільгосппідприємств, які платять єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків - 118, підприємств, які платять єдиний податок з юридичних осіб - 25, фізичних осіб підприємців, які платять єдиний податок з фізичних осіб - 869, та 57 платника, що сплачують акцизний податок. Крім того, на території 192 юридична особа та

155 фізичних осіб сплачують за найманих працівників податок на доходи фізичних осіб.

Провідними галузями міської територіальної громади та відповідно основними бюджетотворюючими галузями (крім бюджетної сфери) залишаються сільськогосподарське та переробне виробництво.

Протягом 2022-2025 років виконання бюджету громади відбувалося в умовах сповільнення росту економіки країни у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, введенням військового стану в Україні та прийняттям низки законодавчих актів. Бюджет громади було спрямовано на забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів громади у період воєнного стану.

Таблиця 2.6

**Виконання доходної частини загального фонду бюджету
Татарбунарської міської територіальної громади за 2022-2025 роки (по
основним видам надходжень):**

Податки та збори	Фактичне виконання, млн. грн.				темп росту (2025 до 2022)	Відхилен ня (2025 до 2022)
	2022	2023	2024	2025	%	+/-
Податкові надходження	102,1	119,4	145,5	167,9	164,4%	65,8
Податок та збір на доходи фізичних осіб	56,5	59,3	73,1	82,9	146,7%	26,4
ПДФО із заробітної плати	41,8	43,6	53,4	58,8	140,7%	17,0
ПДФО з військовослужбовців	7,0	4,3				-7,0
ПДФО із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	7,2	10,5	11,0	15,2	211,1%	8,0
ПДФО за результатами річного декларування	0,5	0,6	0,8	0,8	160,0%	0,3
ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами		0,3	7,9	8,1		8,1
Внутрішні податки на товари та послуги	3,8	9,1	16,0	20,0	526,3%	16,2
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	0,2	1,4	1,7	1,6	800,0%	1,4

Продовження таблиці 2.6						
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	1,2	5,0	10,6	13,6	1133,3%	12,4
Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	2,4	2,7	3,6	4,8	200,0%	2,4
Місцеві податки та збори:	41,7	50,9	56,4	65,0	155,9%	23,3
<i>Податок на майно</i>	<i>19,6</i>	<i>21,5</i>	<i>22,3</i>	<i>24,4</i>	<i>124,5%</i>	<i>4,8</i>
Податок на нерухоме майно	0,5	1,5	1,2	1,0	200,0%	0,5
Плата за землю	19,1	20,0	21,1	23,4	122,5%	4,3
<i>Єдиний податок</i>	<i>22,1</i>	<i>29,3</i>	<i>34,1</i>	<i>40,3</i>	<i>182,4%</i>	<i>18,2</i>
Єдиний податок з юридичних осіб	1,5	1,5	2,6	2,5	166,7%	1,0
Єдиний податок з фізичних осіб	13,1	15,1	20,9	22,0	167,9%	8,9
Єдиний з с/г виробників (фіксований)	7,5	12,7	10,6	15,8	210,7%	8,3
Неподаткові надходження	2,0	2,3	2,3	2,0	100,0%	0
ВСЬОГО ВЛАСНИХ ДОХОДІВ	104,0	121,7	147,8	169,9	163,4%	65,9
ОФІЦІЙНІ ТРАНСФЕРТИ	108,6	124,8	122,0	136,6	125,8%	28,0
РАЗОМ ДОХОДІВ	212,6	246,5	269,8	306,5	144,2%	93,9

Як свідчить аналіз виконання доходної частини бюджету Татарбунарської громади, загальнодержавні фактори, що впливали на виконання місцевих бюджетів країни, також вплинули і на бюджет Татарбунарської громади. У зв'язку із зарахуванням з 01 жовтня 2023 року до державного бюджету всього обсягу ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців бюджет громади втратив близько 7 млн грн. щорічно. Однак з метою підтримки місцевих бюджетів державою введено з 2023 року податок на доходи фізичних осіб у вигляді мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами. Таким чином було забезпечено баланс в бюджеті.

Тимчасове звільнення від оподаткування акцизним податком пального призвело до зниження відповідних надходжень протягом 2022 та I півріччя 2023 років. Однак відновлення державою ставок акцизного податку на пальне з 01 липня 2023 року та їх подальше підвищення призвело до збільшення надходжень від ввезених на митну територію України підакцизних товарів (пальне) більше ніж в 11 разів.

Також в кінці 2022 року акцизний податок з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах було виокремлено в окремий код надходжень місцевих бюджетів, що також майже в 2 рази збільшило надходження порівняно з 2022 роком.

У зв'язку з втратою доходів від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців, органи місцевого самоврядування активізували роботу щодо нарощування доходів місцевих бюджетів, насамперед за рахунок місцевих податків і зборів: єдиного податку, плати за землю та майно, а також інших неподаткових надходжень.

Для Татарбунарської громади місцеві податки та збори є важливим джерелом бюджетоутворюючих податків, питома вага яких складає 38,0 відсотків від надходжень власних доходів загального фонду бюджету громади.

Місцеві податки та збори є не тільки джерелом наповнення місцевого бюджету, а й інструментом регулювання господарської діяльності: підтримки фінансового стану підприємств і пріоритетних галузей економіки на території громади. Місцеві податки та збори є тим інструментом, який забезпечує економічну безпеку держави та суспільства, виконуючи фіскальну, соціальну, регулюючу функції. Важливість та суттєве наповнення яких залежить від економічної активності суб'єктів господарювання та соціально-економічного стану громади.

По Татарбунарській громаді майже в 2 рази збільшились надходження від єдиного податку. На це вплинуло припинення застосування з 01 серпня 2023 року пільгової ставки 2 відсотка для платників єдиного податку третьої групи та повернення до ставок 3 або 5 відсотків підвищення розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, що використовуються для визначення ставок єдиного податку для платників першої та другої груп. Також важливу роль відіграло поступове відновлення діяльності малого бізнесу після різкого зниження економічної активності у 2022 році.

**Показники виконання видаткової частини бюджету Татарбунарської
громади за 2022 та 2025 роки за галузями**

Назва	Виконано, млн.грн.		Темп росту, %	Відхиленн я, +/-	Структура	
	2022	2025			2022	2025
Державне управління	22,6	34,7	153,6%	12 ,1	10,6%	11,7%
Освіта	139,5	186,8	133,9%	47,3	65,5%	63,0%
Охорона здоров'я	8,9	13,6	152,5%	4,7	4,2%	4,6%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	3,3	8,8	264,3%	5,5	1,6%	3,0%
Культура і мистецтво	8,7	10,6	122,2%	1,9	4,1%	3,6%
Фізична культура і спорт	3,6	5,6	155,9%	2,0	1,7%	1,9%
Житлово-комунальне господарство	22,3	31,3	140,7%	9,0	10,4%	10,5%
Економічна діяльність	1,7	1,6	94,4%	-0,1	0,8%	0,6%
Інша діяльність	1,2	0,4	34,3%	-0,8	0,6%	0,1%
Міжбюджетні трансфери	1,3	3,3	264,7%	2,0	0,6%	1,1%
Всього по бюджету	213,1	296,7	139,2%	83,6	100,0%	100,0%

Галузевий розподіл видатків свідчить про обмеженість ресурсу, та відсутність вільних коштів які б могли бути спрямовані на соціально-економічний розвиток громади: на інвестиційні проекти, ремонт доріг комунальної власності, придбання житла дітям-сиротам, тощо. Кошти бюджету спрямовуються на виконання першочергових власних повноважень органів місцевого самоврядування та діяльність бюджетних установ.

Як і в аналізі виконання місцевих бюджетів по Україні, освіта в Татарбунарській громаді є найбільш ресурсомісткою галуззю - 63,0 відсотка усіх витрат в 2025 році. Це підтверджує, що саме громади несуть основне навантаження за утримання закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти та реалізацію освітніх програм на місцях.

Другим за обсягом напрямом є утримання органів місцевого самоврядування - 10,6-11,7 відсотків. Значні кошти також спрямовано на

житлово-комунальне господарство 10,4-10,5 відсотків. Ці напрями забезпечують підтримку життєвого середовища, вразливих категорій населення та базові комунальні послуги.

Загалом, структура видатків демонструє відповідальне використання коштів на ті функції, які мають прямий вплив на мешканців. Татарбунарська громада, як і громади країни, не лише зберігає і виконує свої зобов'язання, а й адаптуються до нових викликів, забезпечуючи безперервність послуг навіть в умовах воєнного стану. Така концентрація витрат на базових сферах - освіті, ЖКГ - є стратегічно важливою для сталого місцевого розвитку.

Таблиця 2.8

Показники виконання бюджету Татарбунарської громади за 2022 та 2025 роки за економічним розподілом

Найменування витрат	Виконано, млн.грн.		Темп росту, %	Відхилення, +/-	Структура	
	2022	2025			2022	2025
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	165,0	217,9	132,1%	52,9	77,4%	73,5%
Продукти харчування	0,7	10,8	1542,9%	10,1	0,3%	3,6%
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	11,2	17,3	154,4%	6,1	5,3%	5,8%
Соціальне забезпечення	0,6	3,1	516,6%	2,5	0,3%	1,1%
Інші видатки	35,6	47,6	133,7%	12,0	16,7%	16,0%
Всього	213,1	296,7	139,2%	83,6	100,0%	100,0%

Аналіз виконання бюджету за економічним розподілом свідчить про обмеженість фінансового ресурсу, і спрямування бюджету на споживання, а не на розвиток громади.

Особливої уваги потребують видатки на харчування, їх обсяг за чотири роки виріс в 15 разів. Це обумовлено завершенням пандемії Covid-19, виходом дітей з дистанційного навчання на очне відвідування дитячих дошкільних закладів та шкіл.

Також суттєво збільшились видатки на соціальне забезпечення населення громади - майже в 5 разів - що свідчить про посилення підтримки вразливих груп населення.

У динаміці показників структури місцевого бюджету за 2022-2025 роки простежується кілька ключових трендів, які відображають як наслідки децентралізації, так і пристосування до умов повномасштабної війни.

Частка заробітної плати в загальному фонді з 77,4% до 73,5% відповідно означає, що громада не лише зберегла пріоритет оплати праці працівникам бюджетної сфери, а й змогла утримати цей показник на сталому рівні, навіть попри надзвичайні виклики. Зменшення після 2022 року свідчить про поступове розширення витрат на соціальні функції.

Частка комунальних послуг та енергоносіїв у загальному фонді залишається у межах 5,3-5,8%, тобто витрати стабілізовані, але залишаються суттєвими.

Загалом, аналіз цих показників доводить, що навіть у воєнний час громада зберегла баланс між поточними витратами, зберегла фокус на оплаті праці, на соціальному захисті населення, та забезпеченні функціонування бюджетних установ.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1 Зарубіжний досвід у виконанні місцевих бюджетів та можливості його імплементації у вітчизняну практику

У сучасних умовах розвитку системи місцевого самоврядування важливого значення набуває вдосконалення механізмів виконання місцевих бюджетів, підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами територіальних громад та забезпечення прозорості використання бюджетних коштів. Особливо актуальним це питання є для України в умовах триваючої децентралізації та воєнного стану, коли органи місцевого самоврядування стикаються з необхідністю оперативного реагування на нові економічні й соціальні виклики та забезпечення безперебійного фінансування першочергових потреб населення [35].

У зв'язку з цим особливої ваги набуває вивчення зарубіжного досвіду виконання місцевих бюджетів, оскільки практика розвинених країн демонструє ефективні механізми управління місцевими фінансами, організації міжбюджетних відносин та забезпечення фінансової автономії територій. У багатьох країнах світу місцеві органи влади наділені широкими фінансовими повноваженнями, що дозволяє їм самостійно визначати напрями використання коштів, встановлювати бюджетні пріоритети та забезпечувати фінансування програм місцевого розвитку.

Ефективне виконання місцевих бюджетів значною мірою залежить від наявності стабільної фінансової основи, яка формується через чітко визначені власні доходні джерела, міжбюджетну підтримку та механізми фінансового вирівнювання. Досвід економічно розвинених держав свідчить, що надання органам місцевого самоврядування достатнього рівня фінансової самостійності сприяє більш раціональному використанню бюджетних ресурсів, посиленню

відповідальності місцевої влади за прийняті управлінські рішення та зменшенню залежності від державного фінансування.

Особливе значення має аналіз міжнародної практики у сфері бюджетного планування, контролю за використанням коштів та оцінювання ефективності бюджетних видатків. У багатьох країнах застосовуються сучасні підходи до бюджетного менеджменту, зокрема програмно-цільовий метод, електронні системи моніторингу виконання бюджетів, механізми громадського контролю та інструменти оцінки результативності використання бюджетних ресурсів. Внаслідок цього дозволяє підвищувати прозорість бюджетного процесу та забезпечувати ефективне використання фінансових ресурсів на місцевому рівні [36].

Разом із тим безпосереднє перенесення зарубіжного досвіду виконання місцевих бюджетів в українську практику без урахування особливостей національної економіки, адміністративно-територіального устрою та інституційного середовища не завжди може забезпечити позитивний результат. Адаптація міжнародних практик повинна здійснюватися з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, нерівномірністю фінансової спроможності територіальних громад та необхідністю післявоєнного відновлення регіонів.

У розвинених країнах світу спостерігається тенденція до посилення ролі місцевих бюджетів як важливого інструменту регіонального розвитку та забезпечення якісного надання суспільних послуг. Внаслідок цього досягається завдяки розширенню повноважень місцевого самоврядування у сфері фінансового управління, використанню місцевих бюджетів для вирівнювання соціально-економічних диспропорцій між територіями, стимулюванню підприємницької активності та підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

В табл. 3.1 наведено характеристику досвіду зарубіжних країн із виконання місцевих бюджетів.

Характеристика виконання місцевих бюджетів в зарубіжних країнах

Країна	Особливості виконання місцевих бюджетів	Джерела формування доходів
Австрія, Швеція, Іспанія, Швейцарія	Характеризуються високим рівнем фінансової самостійності місцевих органів влади. Муніципалітети мають значні повноваження щодо розподілу фінансових ресурсів та визначення пріоритетів бюджетних видатків.	Власні податкові надходження, місцеві збори, податок на доходи та майно.
Велика Британія, Нідерланди, Португалія, Норвегія	Виконання місцевих бюджетів базується на високому рівні децентралізації фінансування соціально-економічних послуг. Більшість послуг фінансується на рівні муніципалітетів.	Податок на майно, місцеві збори, адміністративні платежі, державні трансфери.
Швеція, Фінляндія, Данія, Норвегія	Місцеві органи влади самостійно встановлюють ставки окремих місцевих податків. Виконання бюджетів ґрунтується на високому рівні фінансової незалежності та відповідальності громад.	Домінуючу роль відіграє податок на доходи фізичних осіб, а також податки на майно.
Франція	Виконання місцевих бюджетів базується на поєднанні власних податкових надходжень та централізованого адміністрування податків. Органи місцевого самоврядування визначають ставки в установлених межах.	Податки на нерухомість, підприємницьку діяльність, місцеві збори, акцизи.
Німеччина	Виконання місцевих бюджетів ґрунтується на принципах фінансового федералізму та високого рівня бюджетної самостійності громад. Муніципалітети мають право встановлювати окремі місцеві податки.	Податок на нерухомість, промисловий податок, частина ПДФО та ПДВ, адміністративні платежі.
Канада	Місцеві бюджети значною мірою формуються за рахунок власних надходжень, а державні трансфери мають допоміжний характер. Значну роль відіграє майнове оподаткування.	Податок на нерухомість, муніципальні збори, доходи від послуг, державні субвенції.
США	Місцеві органи влади мають широкі повноваження щодо запровадження місцевих податків та зборів. Виконання бюджетів характеризується високою диверсифікацією доходів.	Податок на майно, прибуткові податки, податки на продаж, акцизи, збори за послуги.
Японія	Місцеві бюджети поєднують власні доходи та державну підтримку через систему фінансового вирівнювання. Значна увага приділяється збалансуванню фінансових можливостей регіонів.	Частка загальнодержавних податків, місцеві податки, державні дотації, інші неподаткові надходження.

Джерело: [37-39]

Аналіз табл. 3.1 свідчить, що ефективність функціонування системи місцевих фінансів значною мірою залежить від рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування, ступеня бюджетної децентралізації та наявності стабільної дохідної бази. У більшості економічно розвинених країн місцеві бюджети виступають ключовим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку територій, а органи місцевої влади мають широкі повноваження щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Проведений аналіз показав, що у країнах Північної Європи, зокрема у Швеції, Данії, Норвегії та Фінляндії, високий рівень фінансової незалежності територіальних громад забезпечується насамперед за рахунок значної ролі податку на доходи фізичних осіб та права місцевої влади самотійно встановлювати ставки окремих податків. Такий підхід сприяє підвищенню відповідальності органів місцевого самоврядування за якість суспільних послуг і стимулює розвиток місцевої економіки. Водночас у країнах Західної Європи, зокрема у Франції, Німеччині та Великій Британії, важливе місце у структурі доходів займають податки на майно, місцеві збори та міжбюджетні трансферти, що дозволяє забезпечувати фінансову стійкість громад та зменшувати диспропорції між регіонами.

Сьогодні бюджетна політика ЄС визначає основні напрями економічної діяльності: формує доходи й витрати, регулює борг, забезпечує фінансування освіти, медицини, науки та соціальної сфери. У доходах головну роль відіграють податки та запозичення, а податкова політика визначає темпи зростання надходжень [40].

У сфері видатків бюджетна політика встановлює пріоритети, обсяги та напрямки фінансування програм розвитку. До основних її завдань належать формування доходів, виконання витрат, управління дефіцитом і боргом. Ефективність такої політики оцінюється також через макроекономічні показники, які відображають загальний стан економіки.

Головні критерії ефективності бюджетної політики ЄС належать наведені на рисунку 3.1.

показники збирання бюджетних доходів (податків) і виконання бюджетних зобов'язань

- Традиційно, виконання бюджету оцінюється щомісяця, оскільки надійні бюджетні дані важко збирати з ще більшою частотою. Відповідно, моніторинг бюджетних надходжень вимагає розробки помісячних прогнозних значень для кожного джерела доходів протягом фінансового р..

співвідношення зростання доходів і витрат

- даний показник характеризує наявність чи відсутність дефіциту бюджету, на основі чого можна робити програму щодо пошуку джерел фінансування

величина дефіциту державного бюджету і державного боргу

- є найважливішими показниками стану економіки, тому даній проблемі традиційно відводиться велика увага.

динаміка ВВП

- характеризує можливості економіки щодо забезпечення добробуту суспільства в трьох аспектах: ефективності розподілу виробництва на продукти проміжного та кінцевого призначення; структури кінцевого попиту.

норма безробіття

- показник, який відображає співвідношення між кількістю безробітних і загальною кількістю робочої сили.

частка ресурсів, що виділяються на підтримку реального сектора економіки

- Тобто показує частку ресурсів, які виділяють з бюджету для реального сектора економіки

Рис. 3.1. Основні критерії бюджетної політики ЄС [41]

Основні критерії бюджетної політики ЄС, показані на рисунку, дають змогу оцінити, наскільки ефективно працює бюджетна система Союзу та як вона впливає на розвиток економіки. Першим важливим показником є здатність держав забезпечувати стабільні доходи це включає рівень податкових надходжень і виконання дохідної частини бюджету. Оскільки інформацію про

доходи складно оновлювати часто, важливим стає точне прогнозування протягом року.

Наступним пропонується навести аналіз бюджету країн-членів ЄС (рис. 3.2).

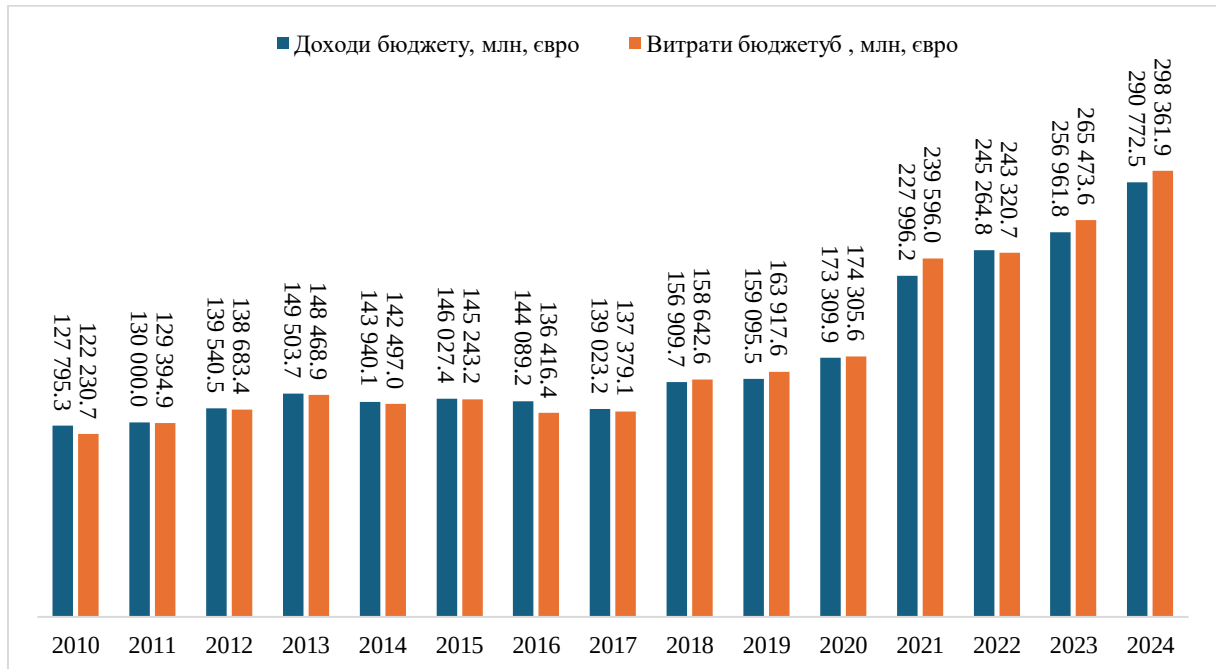

Рис. 3.2. Динаміка доходів та видатків бюджету ЄС в період 2010-2024, млн. євро [42-43]

Аналіз даних, наведених на рис. 2.2, свідчить про поступове зростання доходів і видатків бюджету ЄС упродовж 2010-2024 рр, що відображає посилення ролі фінансового забезпечення територіального розвитку та підтримки місцевого самоврядування. У 2014-2017 рр. спостерігалася відносна стабільність бюджетних показників, що характеризувалося помірними змінами у доходах і видатках. Починаючи з 2020 року, відбулося суттєве збільшення бюджетних ресурсів, що було пов'язано з необхідністю реагування на кризові виклики, зокрема пандемію COVID-19, а також реалізацією програм економічного відновлення та підтримки регіонів. Зростання видатків у цей період свідчить про посилення фінансування місцевих потреб, соціальної інфраструктури та регіональних програм розвитку.

У 2022-2024 роках видатки бюджету ЄС перевищували доходи, що вказує на формування бюджетного дефіциту та активне використання фінансових інструментів для підтримки територій в умовах економічної нестабільності та геополітичних викликів. Для України цей досвід є важливим у контексті виконання місцевих бюджетів, оскільки демонструє необхідність гнучкого бюджетного управління, посилення фінансової підтримки громад і концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку в кризових умовах.

Досвід США та Канади демонструє важливість диверсифікації джерел фінансування місцевих бюджетів, оскільки значна частина доходів формується за рахунок місцевих податків, зборів, платежів за послуги та майнового оподаткування. Це дозволяє органам місцевого самоврядування бути менш залежними від централізованої підтримки та оперативніше реагувати на потреби населення. У свою чергу, японська модель виконання місцевих бюджетів ґрунтується на поєднанні власних доходів із механізмами фінансового вирівнювання, що забезпечує більш рівномірний розвиток територій та підтримку фінансово слабших регіонів.

Таким чином, міжнародний досвід підтверджує, що ефективне виконання місцевих бюджетів можливе за умови високого рівня бюджетної децентралізації, наявності достатньої фінансової самостійності територіальних громад, диверсифікації доходних джерел та прозорої системи міжбюджетних відносин. Для України особливо цінним є використання окремих елементів зарубіжної практики, зокрема посилення ролі власних доходів місцевих бюджетів, удосконалення механізму фінансового вирівнювання, розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері бюджетного управління та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави.

Наступним пропонується навести характеристику досвіду зарубіжних країн із використання міжбюджетних трансферів, який теж буде доцільним для України (табл. 2.2).

Характеристика досвіду зарубіжних країнах із використання міжбюджетних трансферів

Країна	Характеристика	Механізми
США	Місцеві бюджети отримують фінансову підтримку у формі цільових, програмних і блокових трансфертів, які спрямовуються на фінансування окремих напрямів розвитку та виконання делегованих функцій.	Поєднання загальних і цільових дотацій, фінансування через федеральні програми штатів.
Канада	Система трансфертів спрямована на зменшення фінансових дисбалансів між провінціями та муніципалітетами. Власні доходи домінують, а державна допомога має додатковий характер.	Горизонтальне фінансове вирівнювання, підтримка менш фінансово спроможних територій.
Німеччина	Функціонує модель бюджетного федералізму, за якої фінансова допомога громадам надається через спеціальні фонди земель та систему перерозподілу податкових надходжень.	Загальні дотації для покриття дефіциту та цільові субвенції для розвитку інфраструктури.
Франція	Значна частина фінансової підтримки місцевих бюджетів здійснюється через загальні дотації, які органи місцевого самоврядування можуть використовувати самостійно.	Поєднання загальних і спеціальних трансфертів, підтримка виконання делегованих повноважень.
Велика Британія	Високий рівень державної підтримки місцевих бюджетів через систему трансфертів, які використовуються для фінансування суспільних послуг і вирівнювання територіальних диспропорцій.	Переважання загальних дотацій із мінімальними обмеженнями щодо використання коштів.
Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	Значна роль міжбюджетних трансфертів поєднується з високим рівнем фінансової автономії місцевої влади. Трансфerti спрямовуються на забезпечення рівного доступу до соціальних послуг.	Формульний розподіл коштів, орієнтація на потреби населення та рівень фінансової спроможності територій.
Нідерланди	Висока частка місцевих бюджетів формується за рахунок державної фінансової допомоги, що дозволяє підтримувати стабільність фінансування територіальних громад.	Складні формули розрахунку трансфертів із врахуванням демографічних та економічних показників.
Японія	Для збалансування фінансових можливостей регіонів створено спеціальний фонд фінансового вирівнювання, який компенсує нестачу ресурсів окремих територій.	Централізований перерозподіл фінансових ресурсів на основі визначених критеріїв.
Бельгія, Італія, Іспанія, Португалія	Місцеві бюджети характеризуються значною залежністю від державної фінансової підтримки через недостатність власної дохідної бази.	Висока частка дотацій і субвенцій у структурі доходів місцевих бюджетів.

Джерело: [44-49]

Аналіз табл. 2.2 свідчить про те, що вони є важливим інструментом забезпечення фінансової збалансованості місцевих бюджетів, підтримки територіального розвитку та зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами. У більшості розвинених країн міжбюджетні трансферти застосовуються як механізм фінансового вирівнювання, який дозволяє забезпечити однаковий рівень доступу населення до базових суспільних послуг незалежно від фінансової спроможності окремих територіальних громад.

Проведений аналіз показав, що у країнах із високим рівнем бюджетної децентралізації, таких як Німеччина, Канада, США та держави Північної Європи, міжбюджетні трансферти використовуються переважно як допоміжний механізм підтримки місцевих бюджетів, тоді як основна частина фінансових ресурсів формується за рахунок власних доходів громад. Власне це сприяє підвищенню фінансової самостійності місцевого самоврядування, посиленню відповідальності за використання бюджетних коштів та стимулюванню економічного розвитку територій.

Водночас у країнах Західної та Південної Європи, зокрема у Франції, Італії, Нідерландах, Іспанії та Португалії, частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів є значно вищою. Власне це свідчить про більш централізований підхід до фінансового забезпечення місцевого самоврядування, за якого держава відіграє ключову роль у підтримці бюджетної спроможності територій через систему дотацій та субвенцій. При цьому значна увага приділяється формульному розподілу фінансових ресурсів, що враховує демографічні, економічні та соціальні особливості регіонів.

Особливо цінним для України є досвід скандинавських країн, де розподіл трансфертів здійснюється на основі чітких критеріїв і формул, орієнтованих на потреби населення та рівень фінансової забезпеченості територій. Такі механізми дозволяють забезпечувати справедливий перерозподіл ресурсів, зменшувати дисбаланси між громадами та підтримувати належний рівень соціальних послуг.

Важливим є також досвід Японії, де функціонує спеціальний фонд фінансового вирівнювання, спрямований на підтримку регіонів із недостатнім фінансовим потенціалом. Подібний механізм може бути актуальним для України, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення територій, які зазнали значних економічних втрат і руйнувань.

На рис. 3.3 наведено частку бюджетних видатків у ВВ досліджуваних країн.

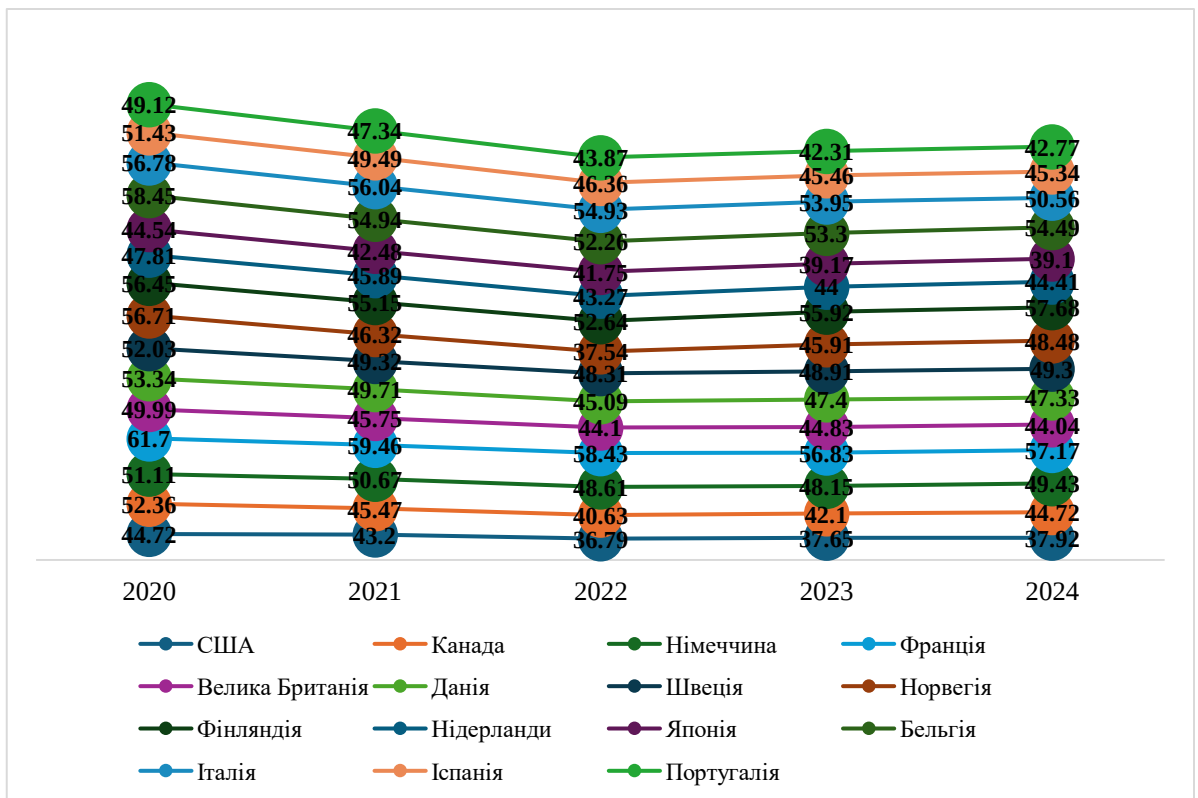

Рис. 3.3. Динаміка частки видатків у ВВП світових країн в період 2020-2024 рр., % [50]

Аналіз рис. 2.3 свідчить про суттєві відмінності у масштабах державного перерозподілу фінансових ресурсів та особливостях бюджетної політики різних країн. Загалом у більшості держав у 2020 р. спостерігався підвищений рівень видатків у ВВП, що було пов'язано із необхідністю фінансування антикризових заходів у період пандемії COVID-19. У наступні роки переважно відбулося поступове скорочення цього показника або його стабілізація, що відображає адаптацію бюджетної політики до нових економічних умов.

Найвищі значення частки видатків у ВВП протягом досліджуваного періоду були характерні для Франції, Фінляндії, Бельгії, Італії та Норвегії. Зокрема, у Франції у 2020 р. цей показник становив 61,7 %, а у 2024 р. залишався одним із найвищих - 57,17 %, що свідчить про значну роль держави у фінансуванні соціальних програм, охорони здоров'я та підтримки економіки. Подібна ситуація характерна для Фінляндії, де частка видатків у ВВП зросла з 56,45 % у 2020 р. до 57,68 % у 2024 р., що може свідчити про посилення державної підтримки соціальної сфери та місцевого самоврядування.

Скандинавські країни, зокрема Данія, Швеція та Норвегія, демонструють стабільно високий рівень видатків у ВВП, що підтверджує орієнтацію їхньої бюджетної політики на фінансування соціальних гарантій, місцевих послуг та високий рівень бюджетної децентралізації. Наприклад, у Швеції показник у 2024 р. становив 49,3 %, а у Данії - 47,33 %. У Норвегії після значного зниження у 2022 р. до 37,54 % частка видатків поступово зросла до 48,48 % у 2024 р., що може бути пов'язано зі зміною державної фінансової політики та активізацією соціально-економічної підтримки.

Для країн із більш ринково орієнтованою моделлю економіки, таких як США, Японія, Нідерланди та Велика Британія, характерною є нижча частка видатків у ВВП. Так, у США показник знизився з 44,72 % у 2020 р. до 37,92 % у 2024 р., що свідчить про поступове скорочення масштабів державного фінансування після пандемії. Аналогічна тенденція спостерігається у Японії, де частка видатків скоротилася з 44,54 % до 39,1 %.

Водночас у більшості європейських країн, таких як Німеччина, Іспанія, Португалія та Нідерланди, показник частки видатків у ВВП у 2024 р. коливався в межах 42-49 %, що вказує на відносно збалансовану бюджетну політику, спрямовану на підтримку економічного розвитку та соціального забезпечення населення. Наприклад, у Німеччині цей показник становив 49,43 %, а в Іспанії - 45,34 %.

Отже, проведений аналіз свідчить, що країни з вищим рівнем соціальної орієнтації бюджетної політики та розвиненою системою місцевого

самоврядування характеризуються більшою часткою видатків у ВВП. Для України цей досвід є важливим у контексті підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів, оскільки підтверджує необхідність оптимального поєднання бюджетної децентралізації, достатнього фінансового забезпечення громад та збалансованого перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи.

Таким чином, міжнародний досвід підтверджує, що ефективна система міжбюджетних трансфертів повинна поєднувати фінансову підтримку місцевих бюджетів із стимулюванням розвитку їх власної дохідної бази. Для України важливим є подальше вдосконалення механізму фінансового вирівнювання, підвищення прозорості розподілу трансфертів, посилення ролі формульного підходу та одночасне скорочення надмірної залежності територіальних громад від державної фінансової допомоги, що сприятиме зміцненню фінансової стійкості місцевих бюджетів та підвищенню ефективності управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні.

3.2 Проблеми та напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів

В умовах сучасних економічних трансформацій, фінансової нестабільності та тривалого воєнного стану особливого значення набуває підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів як одного з ключових інструментів забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Саме від рівня ефективності бюджетного процесу на місцевому рівні залежить якість надання суспільних послуг, стан інфраструктури, рівень соціального захисту населення, а також фінансова спроможність органів місцевого самоврядування забезпечувати стабільний розвиток територій.

У процесі бюджетної децентралізації місцеві органи влади отримали ширші фінансові повноваження, що створило передумови для більш самостійного управління бюджетними ресурсами. Водночас розширення

функцій та відповідальності територіальних громад супроводжується необхідністю забезпечення ефективного, цільового та раціонального використання бюджетних коштів. Незважаючи на позитивні результати реформи децентралізації, система виконання місцевих бюджетів в Україні продовжує стикатися з низкою проблем, які негативно впливають на результативність бюджетної політики на місцевому рівні (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Оцінка ключових проблем виконання місцевих бюджетів України в період 2023-2025 рр.

Проблема	Характеристика впливу	Оцінка проблеми (1-10)	Фактор впливу (0-1)	Сумарна оцінка
Висока залежність від міжбюджетних трансфертів	Значна частина громад залишається фінансово залежною від держави, що обмежує самостійність	9	0,95	8,55
Недостатність власної дохідної бази	Обмежені можливості мобілізації місцевих податкових і неподаткових надходжень	8	0,9	7,2
Нерівномірність фінансової спроможності громад	Значні диспропорції між регіонами за рівнем доходів і податкоспроможності	9	0,88	7,92
Наслідки воєнного стану	Руйнування інфраструктури, скорочення економічної активності, міграція населення та втрата доходів	10	1	10
Недосконалість бюджетного планування	Відхилення між плановими та фактичними показниками доходів і видатків	7	0,8	5,6
Неефективне використання бюджетних коштів	Наявність випадків нераціонального або низькоефективного фінансування окремих програм	7	0,75	5,25
Низький рівень інвестиційної активності громад	Обмежене залучення інвестицій у розвиток територій та місцевої інфраструктури	6	0,7	4,2
Високий рівень соціального навантаження	Зростання потреб у фінансуванні соціального захисту, ВПО та гуманітарної підтримки	9	0,92	8,28
Недостатня цифровізація бюджетного процесу	Обмежене використання сучасних інструментів моніторингу та контролю бюджетних коштів	5	0,6	3

Залежність міжнародної фінансової допомоги від	Посилення ролі зовнішнього фінансування у підтримці місцевих бюджетів	8	0,78	6,24
--	---	---	------	------

Джерело: зроблено автором

Аналіз табл. 2.2 свідчить про наявність значних викликів, які стримують підвищення ефективності бюджетної політики на місцевому рівні та ускладнюють процес забезпечення фінансової стійкості територіальних громад. Результати оцінювання показують, що найбільший негативний вплив на виконання місцевих бюджетів мають фактори, пов'язані з наслідками воєнного стану, високою залежністю від міжбюджетних трансфертів, нерівномірністю фінансової спроможності громад та посиленням соціального навантаження.

Найвищу сумарну оцінку отримала проблема впливу воєнного стану - 10,00 балів, що підтверджує її визначальну роль у функціонуванні місцевих фінансів у досліджуваній період. Воєнні дії спричинили руйнування інфраструктури, втрату частини економічного потенціалу територій, скорочення податкових надходжень, релокацію бізнесу та населення, що суттєво обмежило фінансові можливості окремих громад. Одночасно зросла потреба у фінансуванні першочергових соціальних і безпекових заходів, що значно посилило навантаження на місцеві бюджети.

Серед найбільш вагомих проблем також виділяється висока залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів, сумарна оцінка якої становить 8,55 балів, що свідчить про те, що значна частина територіальних громад залишається фінансово залежною від державної підтримки, що обмежує їхню бюджетну автономію та можливість самостійного фінансового планування. Водночас високий рівень нерівномірності фінансової спроможності територій (7,92 балів) вказує на суттєві диспропорції між громадами щодо можливостей формування власної дохідної бази та фінансування місцевого розвитку.

Значний вплив на виконання місцевих бюджетів також має зростання соціального навантаження, яке отримало сумарну оцінку 8,28 балів. Влансе це зумовлено збільшенням витрат на підтримку внутрішньо переміщених осіб,

соціально вразливих категорій населення, реалізацію гуманітарних програм та забезпечення базових суспільних послуг в умовах війни. Крім того, важливою проблемою залишається недостатність власної дохідної бази місцевих бюджетів (7,20 балів), що обмежує фінансову самостійність органів місцевого самоврядування та підсилює залежність від трансфертної підтримки.

Водночас менш критичними, але такими, що також потребують уваги, є проблеми неефективного використання бюджетних коштів, недосконалості бюджетного планування, недостатньої цифровізації бюджетного процесу та низького рівня інвестиційної активності громад. Хоча їхній вплив є нижчим порівняно з іншими чинниками, саме ці аспекти можуть стати резервом для підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів у перспективі. Таким чином, результати проведеної оцінки підтверджують необхідність комплексного вдосконалення системи виконання місцевих бюджетів України (рис. 3.4).

Рис. 3.4 Багатокутник проблем виконання місцевих бюджетів України в умовах військового стану

Джерело: зроблено автором

У ході реалізації реформи бюджетної децентралізації в Україні відбулося суттєве розширення мережі територіальних громад, що мало значний вплив на

формування та виконання місцевих бюджетів. Збільшення кількості громад сприяло розширенню їх фінансових можливостей, підвищенню рівня бюджетної самостійності та посиленню ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань соціально-економічного розвитку територій. Завдяки змінам у системі міжбюджетних відносин територіальні громади отримали більше ресурсів для фінансування інфраструктурних проєктів, розвитку соціальної сфери та покращення якості публічних послуг, особливо у сільській місцевості.

На рисунку 3.5 наведено співвідношення сільських і селищних територіальних громад у розрізі регіонів України, що дозволяє оцінити особливості територіальної організації місцевого самоврядування та потенціал формування місцевих бюджетів.

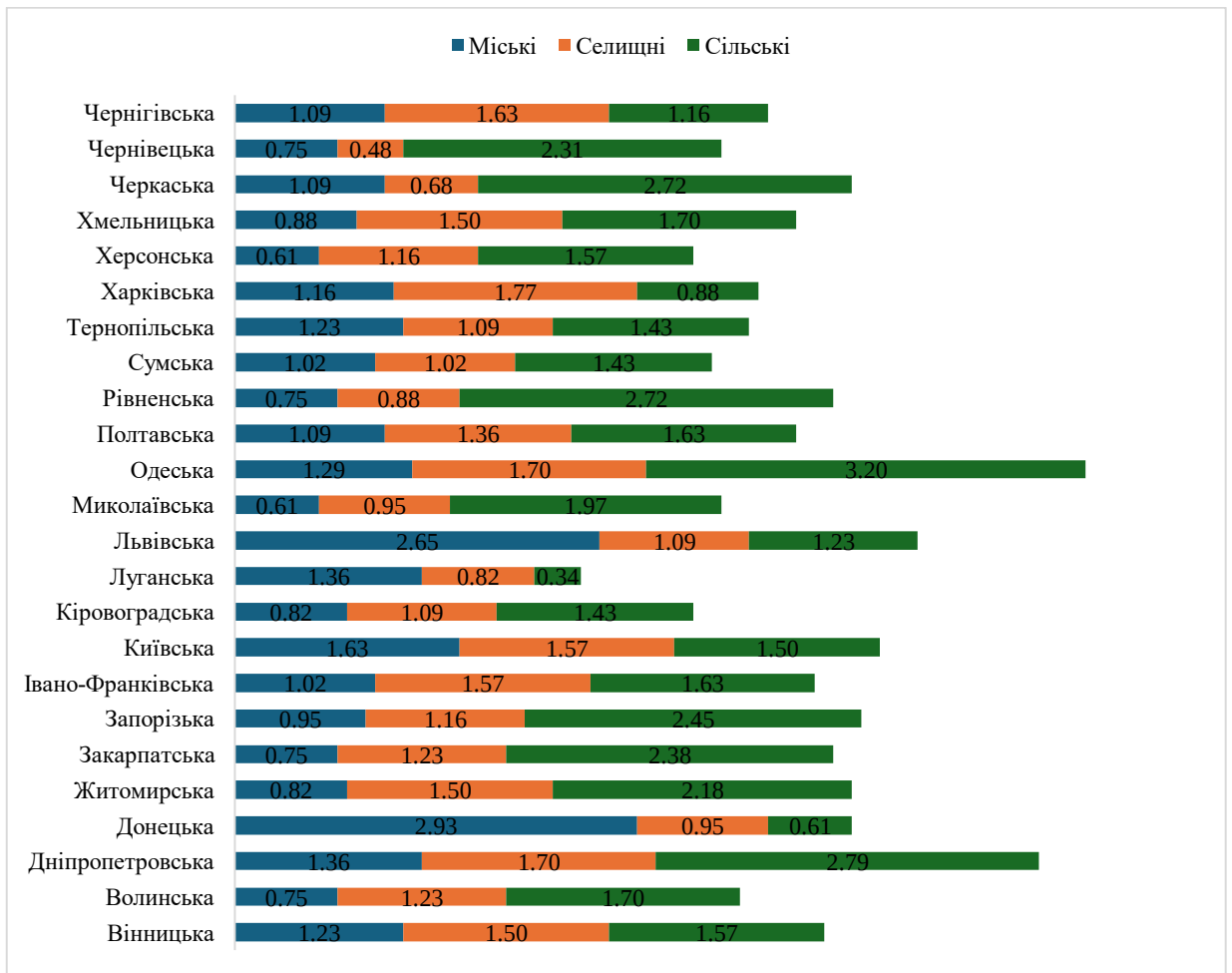

Рис. 3.5 Структура територіальних громад за областями України в 2026 р, % [51]

Таким чином, аналіз рис. 3.5 свідчить, що найбільшу частку серед територіальних громад України становлять сільські громади - 42,55 %, тоді як частка селищних громад складає 29,61 %, а міських - 27,84 %. Така структура територіальної організації має важливе значення для формування та виконання місцевих бюджетів, оскільки саме сільські громади становлять основу місцевого самоврядування та охоплюють значну частину території держави. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження цифрових інструментів управління місцевими фінансами, що може сприяти підвищенню ефективності бюджетного планування, прозорості використання коштів, розширенню доступу до адміністративних послуг та покращенню фінансового управління на місцевому рівні, особливо в умовах обмежених ресурсів сільських громад.

Різноманіття фінансових систем, які використовуються в органах місцевого самоврядування, узагальнено та подано на рис. 3.6

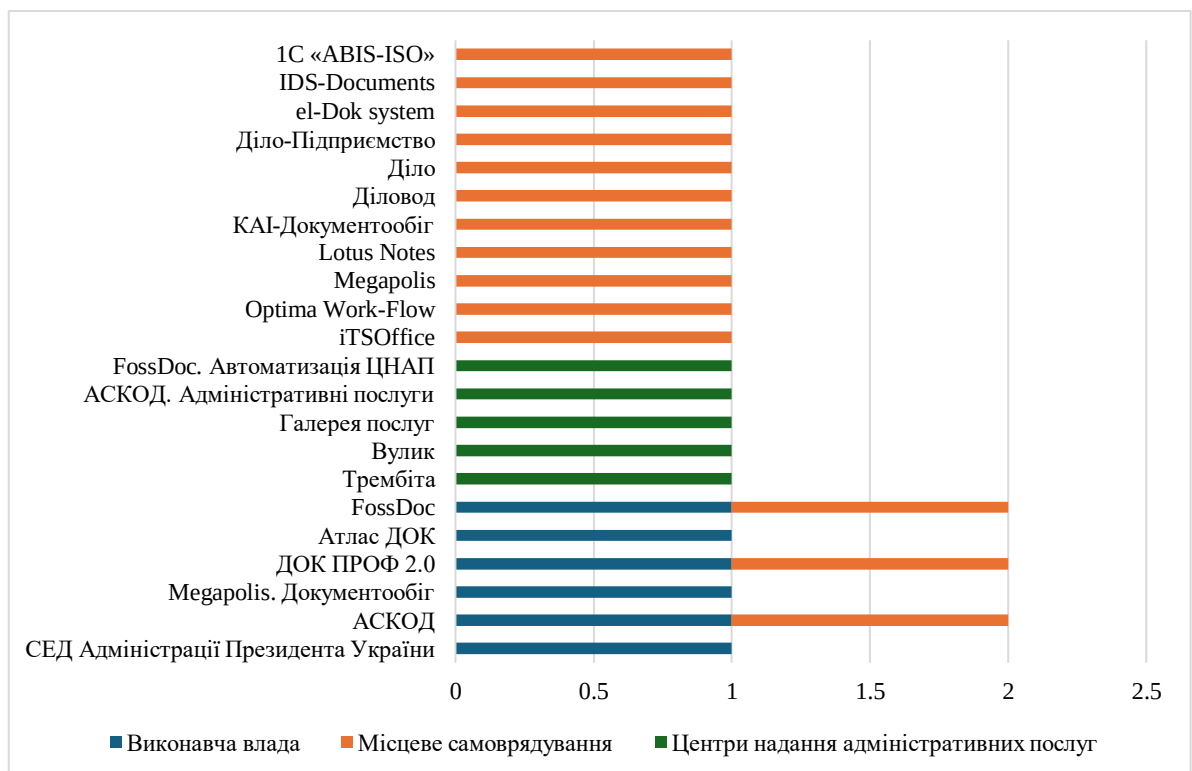

Рис. 3.6 Характеристика систем фінансового управління в органах місцевого самоврядування України

Джерело: [52-53]

Системи цифрового фінансового управління, наведені на рис. 3.6 відрізняються між собою за функціональними характеристиками, структурою інтерфейсу, рівнем автоматизації та технічними можливостями. В Україні поступово розширюється використання цифрових платформ у сфері управління місцевими бюджетами, частина яких уже активно застосовується органами місцевого самоврядування для планування, виконання та моніторингу бюджетних процесів. Технічна підтримка таких програмних рішень, включаючи їх модернізацію та обслуговування, здебільшого забезпечується приватними компаніями. Водночас питання прозорості щодо походження програмного забезпечення, а також контролю за безпечністю використання цифрових продуктів у роботі місцевих органів влади залишається актуальним, особливо в умовах підвищених кіберризиків та воєнного стану.

У контексті підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів для України особливого значення набуває вивчення міжнародного досвіду цифровізації бюджетного процесу. Практика зарубіжних країн демонструє, що використання сучасних цифрових інструментів сприяє покращенню якості бюджетного планування, оперативності фінансового управління та прозорості використання бюджетних коштів на місцевому рівні. Упровадження цифрових механізмів у діяльність органів місцевого самоврядування дозволяє оптимізувати процес виконання місцевих бюджетів, забезпечити більш ефективний контроль за рухом фінансових ресурсів та підвищити рівень фінансової дисципліни.

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває розвиток довгострокового бюджетного планування, яке забезпечує стабільність фінансової політики територіальних громад та дозволяє ефективніше розподіляти бюджетні ресурси відповідно до стратегічних цілей розвитку. Використання інноваційних цифрових рішень, зокрема інструментів аналітики даних та систем на основі штучного інтелекту, створює можливості для прогнозування бюджетних ризиків, підвищення ефективності управління видатками та мінімізації випадків нецільового використання коштів місцевих

бюджетів. Це також сприяє посиленню відкритості бюджетного процесу та підвищенню рівня довіри громадян до органів місцевого самоврядування.

Разом із тим цифрова трансформація системи управління місцевими фінансами потребує розвитку національних технологічних рішень, здатних забезпечити належний рівень фінансової та інформаційної безпеки. Розвиток вітчизняних цифрових платформ у сфері бюджетного управління сприятиме зменшенню залежності від іноземного програмного забезпечення, посиленню кіберзахисту фінансових даних та підвищенню стійкості системи виконання місцевих бюджетів до сучасних викликів. Такий підхід є особливо важливим для забезпечення ефективного функціонування місцевих фінансів у період воєнного стану та післявоєнного відновлення територій України.

В табл. 3.4 наведено напрями підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів.

Аналіз табл. 3.4 свідчить про необхідність комплексного вдосконалення системи управління місцевими фінансами, що має охоплювати як механізми формування доходів, так і підходи до використання бюджетних ресурсів. В умовах сучасних економічних викликів та воєнного стану особливої актуальності набуває забезпечення фінансової стійкості територіальних громад, підвищення рівня бюджетної самостійності та раціоналізація бюджетного процесу. Одним із ключових напрямів підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів є розширення власної дохідної бази громад. Посилення ролі місцевих податків, стимулювання підприємницької діяльності, розвиток інвестиційного потенціалу територій та підтримка малого і середнього бізнесу сприятимуть зростанню фінансової незалежності місцевого самоврядування та зменшенню залежності від міжбюджетних трансфертів. Водночас удосконалення механізму фінансового вирівнювання дозволить забезпечити більш справедливий розподіл бюджетних ресурсів між громадами з різним рівнем фінансової спроможності.

Напрямки підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів в Україні

Напрямок	Характеристика заходів	Очікуваний результат
Розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів	Посилення ролі місцевих податків і зборів, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій у громади	Зростання фінансової самостійності громад та зменшення залежності від міжбюджетних трансфертів
Удосконалення механізму міжбюджетного вирівнювання	Оптимізація формульного підходу до розподілу трансфертів із врахуванням рівня фінансової спроможності громад та потреб населення	Зменшення регіональних диспропорцій і забезпечення більш збалансованого розвитку територій
Підвищення якості бюджетного планування	Запровадження середньострокового та довгострокового бюджетного прогнозування, удосконалення системи планування доходів і видатків	Зниження ризику дефіциту бюджету та покращення точності бюджетних показників
Оптимізація структури видатків місцевих бюджетів	Концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках, перегляд неефективних програм та скорочення непродуктивних витрат	Підвищення результативності використання бюджетних коштів
Цифровізація бюджетного процесу	Впровадження електронних платформ моніторингу, цифрових систем управління фінансами та автоматизації бюджетного контролю	Посилення прозорості, підвищення оперативності управління бюджетом та зменшення ризиків фінансових порушень
Посилення фінансового контролю та аудиту	Удосконалення механізмів внутрішнього і зовнішнього контролю, посилення відповідальності за неефективне використання коштів	Підвищення бюджетної дисципліни та зниження рівня фінансових порушень
Розвиток інвестиційної спроможності громад	Формування сприятливого інвестиційного середовища, участь у міжнародних грантових програмах та державно-приватному партнерстві	Збільшення обсягів інвестицій і зміцнення економічної бази територій
Використання міжнародного досвіду	Адаптація кращих зарубіжних практик виконання місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин	Підвищення ефективності бюджетного менеджменту на місцевому рівні
Посилення громадської участі у бюджетному процесі	Розширення механізмів громадського бюджету, публічного контролю та прозорості використання коштів	Підвищення довіри населення до місцевої влади та ефективності використання бюджетних ресурсів

Підтримка фінансової стійкості громад в умовах воєнного стану	Розробка механізмів антикризового фінансування, підтримка постраждалих територій, залучення міжнародної допомоги	Забезпечення стабільності виконання місцевих бюджетів у кризових умовах
---	--	---

Джерело: зроблено автором

Важливе значення має також підвищення якості бюджетного планування через впровадження середньострокового та довгострокового прогнозування. Внаслідок цього це дозволить знизити ризики бюджетного дефіциту, забезпечити більш точне прогнозування доходів і видатків та підвищити стабільність місцевої фінансової політики. Одночасно оптимізація структури видатків шляхом концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку сприятиме більш результативному використанню бюджетних коштів та підвищенню соціально-економічного ефекту від їх використання.

Особливо перспективним напрямом є цифровізація бюджетного процесу, яка створює можливості для автоматизації фінансового управління, посилення контролю за використанням бюджетних ресурсів та підвищення прозорості бюджетних операцій. Упровадження сучасних цифрових платформ, аналітичних систем і технологій штучного інтелекту може сприяти зменшенню фінансових ризиків, покращенню моніторингу бюджетних потоків та мінімізації випадків неефективного використання коштів. Важливу роль у забезпеченні ефективності виконання місцевих бюджетів відіграє посилення фінансового контролю та аудиту, а також розширення механізмів громадської участі у бюджетному процесі. Підвищення відкритості та прозорості використання бюджетних ресурсів сприятиме зміцненню довіри населення до органів місцевого самоврядування та підвищенню рівня фінансової відповідальності.

Крім того, вагомим напрямом є адаптація позитивного зарубіжного досвіду виконання місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин до українських умов. Вивчення міжнародної практики дозволяє визначити найбільш ефективні інструменти фінансового вирівнювання, бюджетного планування та стимулювання економічного розвитку громад. Разом із тим імплементація таких підходів повинна здійснюватися з урахуванням

особливостей національної економіки, адміністративної системи та викликів воєнного періоду.

Таким чином, підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів в Україні потребує комплексного підходу, який має поєднувати зміцнення фінансової автономії громад, удосконалення бюджетного планування, цифровізацію фінансового управління, посилення контролю за використанням бюджетних коштів та розвиток інструментів підтримки територій у кризових умовах. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості місцевих бюджетів, покращенню якості публічних послуг та забезпеченню сталого розвитку територіальних громад. На рис. 3.7 зображена модель планування виконання місцевих бюджетів в Україні.

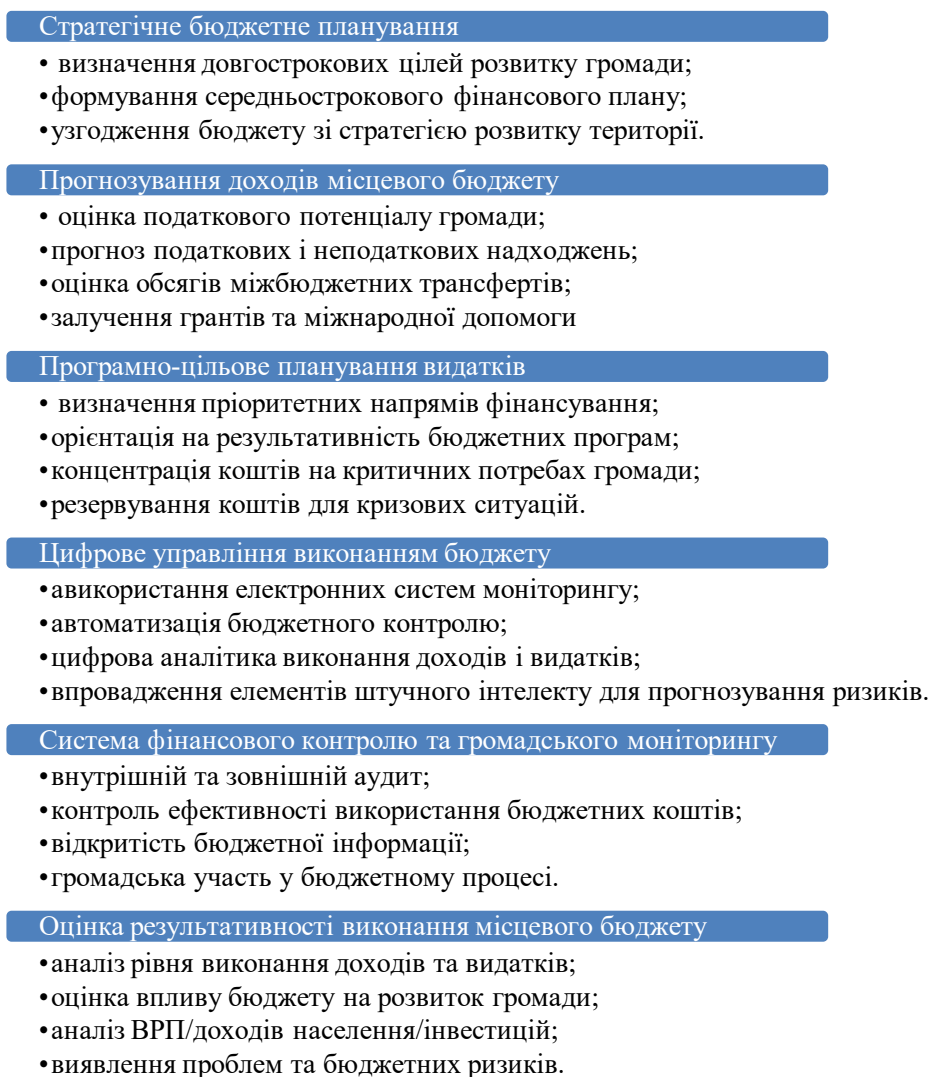

Рис. 3.7 Характеристика оновленої моделі планування виконання місцевих бюджетів в Україні [54-57]

Запропонована модель планування виконання місцевих бюджетів в Україні дає можливість сформувати комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами територіальних громад, орієнтований на забезпечення їх фінансової стійкості, підвищення ефективності бюджетного процесу та досягнення стратегічних цілей місцевого розвитку. Її особливістю є поєднання елементів стратегічного бюджетного планування, прогнозування дохідної бази, програмно-цільового підходу до використання видатків, цифровізації управлінських процесів та посилення механізмів фінансового контролю.

Перевагою запропонованої моделі є її орієнтація на результативність виконання місцевих бюджетів, що передбачає не лише забезпечення збалансованості доходів і видатків, а й оцінку впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток територіальних громад. Використання стратегічного та середньострокового планування сприятиме більш ефективному прогнозуванню бюджетних ресурсів, зниженню фінансових ризиків і покращенню якості бюджетного менеджменту.

Важливим елементом моделі є цифровізація бюджетного процесу, яка дозволяє підвищити прозорість управління місцевими фінансами, забезпечити оперативний моніторинг виконання бюджетів та посилити контроль за використанням бюджетних коштів. Запровадження сучасних інформаційних систем, інструментів цифрової аналітики та елементів штучного інтелекту створює передумови для більш точного прогнозування доходів і видатків, своєчасного виявлення бюджетних ризиків та мінімізації випадків неефективного використання фінансових ресурсів.

Окреме значення у межах моделі має посилення фінансового контролю та громадської участі у бюджетному процесі. Відкритість бюджетної інформації, залучення населення до формування бюджетних пріоритетів і здійснення громадського моніторингу сприятимуть підвищенню рівня довіри до органів місцевого самоврядування та більш раціональному використанню фінансових ресурсів.

Запропонована модель також враховує сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, необхідністю швидкого реагування на кризові ситуації, підтримкою критичної інфраструктури та забезпеченням соціальної стабільності територій. Власе це дозволяє адаптувати бюджетне планування до умов нестабільності та підвищити спроможність громад ефективно управляти обмеженими ресурсами.

Таким чином, впровадження запропонованої моделі планування виконання місцевих бюджетів сприятиме зміцненню фінансової автономії територіальних громад, підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, удосконаленню механізмів бюджетного планування та контролю, а також забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій в умовах сучасних економічних і безпекових викликів.

ВИСНОВКИ

Варто зазначити, що ефективність формування та виконання місцевих бюджетів значною мірою залежить від узгодженості нормативно-правового забезпечення та рівня адаптивності бюджетного законодавства до сучасних соціально-економічних викликів. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення балансу між фінансовою самостійністю територіальних громад та державним контролем за цільовим використанням бюджетних коштів. Нормативно-правова база має не лише регламентувати бюджетні процедури, а й створювати умови для підвищення прозорості бюджетного процесу, ефективного управління фінансовими ресурсами та зміцнення фінансової стійкості місцевого самоврядування, що особливо актуально в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення територій. Таким чином, фінансова децентралізація стала важливим інструментом посилення бюджетної спроможності територіальних громад, оскільки сприяла розширенню їх фінансових можливостей та підвищенню рівня відповідальності органів місцевого самоврядування за результати використання бюджетних ресурсів. Водночас сучасні умови функціонування місцевих бюджетів потребують удосконалення механізмів бюджетного планування, підвищення ефективності використання коштів та посилення контролю за їх цільовим спрямуванням. Особливої актуальності набуває забезпечення збалансованості місцевих бюджетів, розвиток власної дохідної бази територіальних громад та зменшення залежності від міжбюджетних трансфертів, що є необхідною передумовою забезпечення фінансової стійкості місцевого самоврядування в довгостроковій перспективі. Було розглянуто теоретико-правові основи формування та розвитку місцевих бюджетів в Україні. Встановлено, що місцеві бюджети є важливою ланкою бюджетної системи та фінансовою основою місцевого самоврядування. Їх сутність полягає у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів територіальних громад для забезпечення публічних послуг,

виконання власних і делегованих повноважень, розвитку інфраструктури та підвищення якості життя населення.

Визначено, що місцеві бюджети мають економічний, правовий, соціальний та управлінський зміст. Вони є не лише кошторисом доходів і видатків, а й інструментом реалізації місцевої політики, розвитку громади, перерозподілу фінансових ресурсів і забезпечення соціально-економічної стабільності. Їх значення особливо зростає в умовах воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення.

Проаналізовано законодавчі засади формування та виконання місцевих бюджетів. Основу правового регулювання становлять Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», закони про Державний бюджет України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів та рішення місцевих рад. Саме ці акти визначають порядок складання, затвердження, виконання місцевих бюджетів, формування доходів, здійснення видатків, надання трансфертів і контролю за бюджетними коштами.

Доведено, що фінансова децентралізація істотно вплинула на розвиток місцевих бюджетів. Вона посилила фінансову самостійність громад, розширила їх дохідну базу, підвищила відповідальність місцевої влади та створила стимули для розвитку місцевої економіки. Водночас децентралізація не усунула проблеми нерівномірності фінансової спроможності громад, залежності частини бюджетів від трансфертів, вразливості доходів до економічних і воєнних ризиків. Тому подальший розвиток місцевих бюджетів має ґрунтуватися на поєднанні фінансової самостійності, ефективного бюджетного вирівнювання, прозорості, результативного планування та орієнтації на потреби населення.

Аналіз виконання місцевих бюджетів України у 2023-2025 рр. показав позитивну динаміку їх фінансової спроможності. Загальний обсяг доходів місцевих бюджетів зріс із 652,6 млрд грн у 2023 р. До 751,9 млрд грн у 2025 р., тобто на 15,22 %, при цьому основним джерелом доходів залишалися податкові

надходження, частка яких перевищувала 65 %. Водночас видатки місцевих бюджетів збільшилися з 646,8 млрд грн до 774,1 млрд грн, або на 19,67 %, а найбільший обсяг фінансування спрямовувався на освіту (326,8 млрд грн у 2025 р.) та житлово-комунальне господарство (76,1 млрд грн). Установлено, що в умовах воєнного стану місцеві бюджети зберігали відносну фінансову стабільність - у 2023-2024 рр. спостерігався профіцит (5,78 млрд грн та 7,73 млрд грн відповідно), тоді як у 2025 р. сформувався дефіцит у розмірі 22,1 млрд грн, що пов'язано зі зростанням витрат на соціальний захист, безпеку та відновлення інфраструктури. Загалом результати дослідження свідчать про адаптацію місцевих бюджетів до умов воєнного часу та необхідність подальшого зміцнення фінансової самостійності територіальних громад.

Отже, проведений аналіз зарубіжного досвіду підтвердив, що ефективне виконання місцевих бюджетів ґрунтується на поєднанні високого рівня фінансової самостійності громад, диверсифікації джерел доходів та прозорої системи міжбюджетних відносин. У більшості розвинених країн місцеві органи влади мають значні повноваження щодо формування дохідної бази, а частка державних видатків у ВВП у соціально орієнтованих країнах становить понад 50 % (зокрема у Франції - 57,17 %, Фінляндії - 57,68 % у 2024 р.), що свідчить про вагомую роль держави у підтримці місцевого розвитку. Для України особливо цінним є досвід скандинавських країн щодо формульного розподілу трансфертів, а також практика США, Канади та Німеччини у сфері зміцнення власної дохідної бази громад, що може сприяти підвищенню фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Таким чином, підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів в Україні потребує комплексного вдосконалення механізмів фінансового управління, бюджетного планування та контролю за використанням коштів. Проведене оцінювання показало, що найбільший негативний вплив на виконання місцевих бюджетів мають наслідки воєнного стану (10 балів), висока залежність від міжбюджетних трансфертів (8,55 балів) та високий рівень

соціального навантаження (8,28 балів). Водночас значний потенціал підвищення ефективності бюджетного процесу пов'язаний із цифровізацією фінансового управління, розширенням власної дохідної бази громад, удосконаленням механізму фінансового вирівнювання та впровадженням середньострокового бюджетного планування. Реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню фінансової автономії територіальних громад, підвищенню прозорості бюджетного процесу та забезпеченню більш результативного використання місцевих фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чугунов І. Й., Пасічний М. Д. (2018). Фіскальна політика економічного розвитку. *Науковий вісник Полісся*, 1 (13), 1, 54-61.
2. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.
3. Макогон В. Д. Інституційний підхід до формування та реалізації бюджетної політики. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 30(1). С. 196-202.
4. Бутенко В. В. Роль бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2019. № 1 (62). С. 170-179. URL: <http://oaji.net/articles/2019/2849-1576588882.pdf> (дата звернення 10.05.2026)
5. Бюджетна система: тенденції розвитку. В. М. Мазярчук та ін.; під ред. В. М. Мазярчука. Київ : «ФОРМ ЛОПАТІНА О. О.», 2019. 384 с.
6. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
7. Давидова І. І. Бюджетна політика економічного зростання. *Економіка та держава*. № 8/2018. С. 113-118.
8. Кавірішина В.А. Формування місцевих бюджетів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Економіка та право*. 2018. № 3 (42).С. 32-39.
9. Коваль В. В. Організаційно-методичні засади програмно-цільового методу управління бюджетним процесом на сучасному етапі розбудови України. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 3 (53). С. 326-328.
10. Захожай К.В. Роль Державного бюджету в житті країни, суспільства та індивідумів. *Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф.*, 02-03 березня 2017 р. Кременчук, 2017. С. 51-53.
11. Матвійчук В.І. Доходи місцевого бюджету: проблеми формування

та особливості використання. *Фінанси, облік, банки*. 2018. № 1(23). С. 141-151.

12. Меуш Н.В Проблеми місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 4(59)/2017. С. 1-6.

13. Бюджетний кодекс України : Кодекс № 2456-VI від 08.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 10.05.2026)

14. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України № 252 від 11.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2026)

15. Про правовий режим воєнного стану : Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.05.2026)

16. Державна казначейська служба України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення 10.05.2026)

17. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.05.2026)

18. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України № 68/2022 від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення 10.05.2026)

19. Раделицький Ю. О., Квасній О. Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5. С. 147-153.

20. Коломієць Є. С. Бюджетна резолюція підґрунтя бюджетної політики України. «*Young Scientist*». December, 2018. № 12 (64). С. 619-622. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12/141.pdf> (дата звернення 11.05.2026)

21. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Удосконалення механізму

управління бюджетними видатками в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2017. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1043> (дата звернення 11.05.2026)

22. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник. За заг. ред. В. В. Зубенка; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». - К., 2017. - 184 с.

23. Захожай К.В. Роль і місце Державного бюджету України в фінансовій системі держави. *Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: зб. тез доп. XV Всеукр. наук. конф.* К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2017. С. 267-270

24. Міністерство фінансів: Open budget. Основні показники місцевих бюджетів 2018-2024. URL: <https://openbudget.gov.ua/?budgetType=LOCAL> (дата звернення 11.05.2026)

25. Алексеев І.В. Бюджетна система: підруч. / І.В. Алексеев, Н.Б. Ярошевич, І.Ю. Кондрат, М.В. Ливдар. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. - 400 с.

26. Федосов В.М. Бюджетна система: підруч. В.М. Федосов, С.І. Юрій. К.: Центр учбової літератури, 2017. 871 с.

27. Дорош О., Сальникова Т. (2019). Бюджет держави як інструмент реалізації соціально-економічних програм. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (69). С. 119-122. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-48> (дата звернення 11.05.2026)

28. Фінанси бюджетних установ : навч. посіб. / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль ; за заг. ред. Н. А. Дехтяр. Суми : Сумський державний університет, 2020. - 229 с

29. Бюджетна система: тенденції розвитку / [В.М. Мазярчук та ін.]; під ред. В.М. Мазярчука. Київ: «ФОП Лопатіна О.О.», 2019. 384 с.

30. Татарин Н.Б., Негода І.І. БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОШІ, економічне видання ФІНАНСИ І КРЕДИТ Випуск 24. 2018

31. Ліхоносова Г. С., Нецвітаєва О. І. Механізми бюджетування діяльності підприємства : можливості управління фінансовою безпекою. Часопис економічних реформ. 2019. № 3. С. 24-30
32. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник / Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. - Л.: Видавництво «Магнолія», 2021. - 511 с
33. Бліщук, К. М. (2022). Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. Ефективність державного управління, (70/71), с. 62-67. <https://doi.org/10.36930/507008> (дата звернення 13.05.2026)
34. Борщевський, В. В., Василиця, О. Б., (2022). Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку (2(76), с. 30-35. <https://doi.org/10.32840/18133401.2022.2.5> (дата звернення 13.05.2026)
35. Скрипник Г. О., Демінська Д. В., Дудник М. Р. Вплив війни на публічні фінанси та управління: виклики та рішення. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-87> (дата звернення 13.05.2026)
36. Мазярчук В. М. та ін. Бюджетна система: тенденції розвитку / за ред. В. М. Мазярчука. Київ : ФОП Лопатіна О. О., 2019. 384 с.
37. Хома А. Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів / наук. кер. С. О. Кучеркова // XII Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти за підсумками наукових досліджень 2024 року. Факультет економіки і бізнесу: матеріали наук.- техн. конф., 1 - 9 травня 2025 р. - Запоріжжя: ТДАТУ, 2025. - с. 130-132
38. Кучеркова С. О. Формування місцевих бюджетів та напрями їх покращення в умовах децентралізації. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 1(80). С. 49-58. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.049 (дата звернення 14.05.2026)

39. Стефанчук Р., Музика-Стефанчук О. Зарубіжний досвід формування та функціонування місцевих бюджетів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2021. № 1. С. 132-138.
40. Regulation (EU, Euratom) № 966/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on the financial rules applicable to the general budget of the Union and repealing Council Regulation (EC, Euratom) № 1605/2002. URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32012R0966> (дата звернення 14.05.2026)
41. Khesin E.S. Economics of the European Union: results of the post-crisis decade // *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*. 2020. V. 64. No. 1. S. 76.
42. European Commission. (2014-2020). EU spending and revenue 2014-2020. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2014-2020/spending-and-revenue_en (дата звернення 14.05.2026)
43. European Commission. (2025). Annual EU budget. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/annual-eu-budget/all-annual-budgets_en (дата звернення 14.05.2026)
44. Музика-Стефанчук О. А. Сучасні міжбюджетні відносини та федералізм. *Університетські наукові записки*. 2022. № 1. С. 255-259.
45. Дема Д. І., Шубенко І. А., Феценко Н. М. Бюджетна система : підруч. /; за заг. ред. Д. І. Деми. Житомир : Житомир. нац. агроєколог. ун-т, 2019. 396 с.
46. Алексєєв І. В., Ярошевич Н. Б., Кондрат І. Ю., Ливдар М. В. Бюджетна система : підруч. Львів : Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2019. 400 с.
47. Богдан Т. П. Координація фінансової політики та механізми обмеження державного боргу й дефіциту в ЄС. *Фінанси України*. 2018. № 3 (268). С. 24-42.
48. Радіонов Ю. Д. Формування видатків бюджету : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с.

49. Ярошевич Н. Б., Кондрат І. Ю., Якимів А. І. Бюджетна система : практикум: навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000, 2019. 400 с.
50. Government expenditure, percent of GDP.
<https://www.imf.org/external/datamapper/exp@FPP/USA/FRA/JPN/GBR/SWE/ESP/ITA/ZAF/IND> (дата звернення 15.05.2026)
51. Децентралізація Територіальні громади. 2026.
URL: <https://decentralization.ua/newgromada?page=2> (дата звернення 15.05.2026)
52. Копняк К. В., Покинйчереда В. В. Електронний документообіг у публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 10.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_10_12 (дата звернення 15.05.2026)
53. Подворнюк О. О., Поліщук Н. В. Перспективи впровадження електронного документообігу в публічному управлінні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Т. 32(71). № 5. С. 19-23. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.5/04> (дата звернення 15.05.2026)
54. Лободіна З. М., Булавинець В. М., Данильців Х. Т. Бюджетне фінансування освітніх послуг: сучасні тенденції та перспективи вдосконалення. Економіка. Фінанси. Право. 2021. № 12/2. С. 20-29.
55. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Савчук С. Сучасні тенденції розвитку та наслідки трансформації бюджетної системи України в контексті реформування управління публічними фінансами. Вісник економіки. 2021. Вип. 4. С. 38-56.
56. Лободіна З., Корнацька Р., Нечепоренко В. Міжбюджетні трансферти як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. Галицький економічний вісник. 2022. № 1 (74). С. 76-89.
57. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

ДОДАТКИ

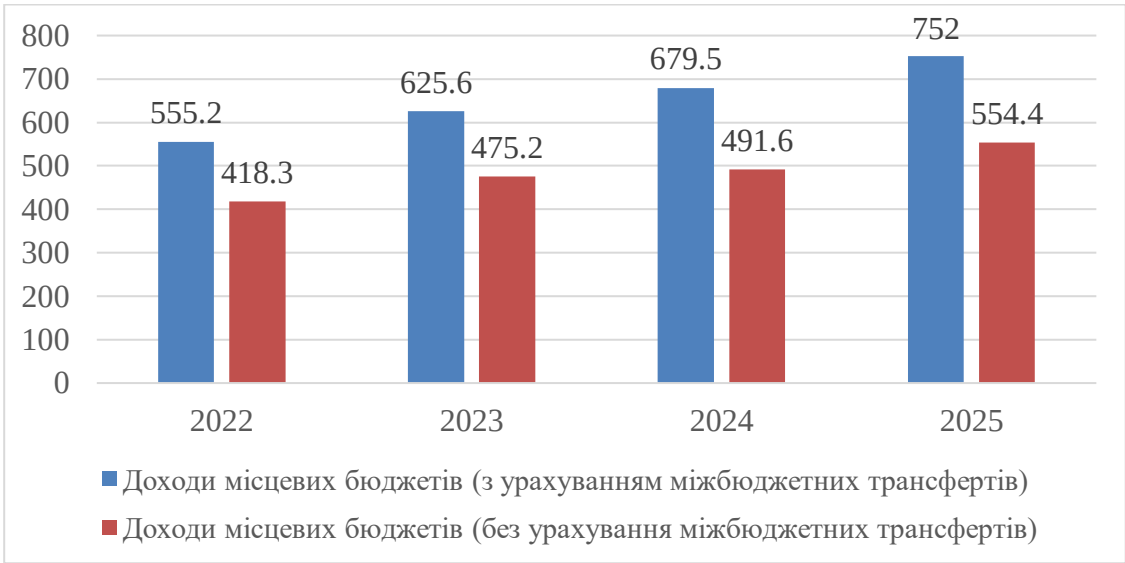

Рис. Доходи місцевих бюджетів у 2022-2025 роках (млрд. грн.)

Структура доходів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2022 - 2025 роках (млрд. грн.)

Доходи	2022	2023	2024	2025
ПДФО	272,3	289,4	257,5	300,3
Податок на прибуток підприємств	13,5	15,5	27,9	23,6
Акцизний податок	13,1	22,4	27,8	37,0
Місцеві податки	84,3	100,0	119,8	135,3
Інші податки та збори	10,4	7,2	7,9	8,3
Всього податкових надходжень	393,5	434,5	441,1	504,5

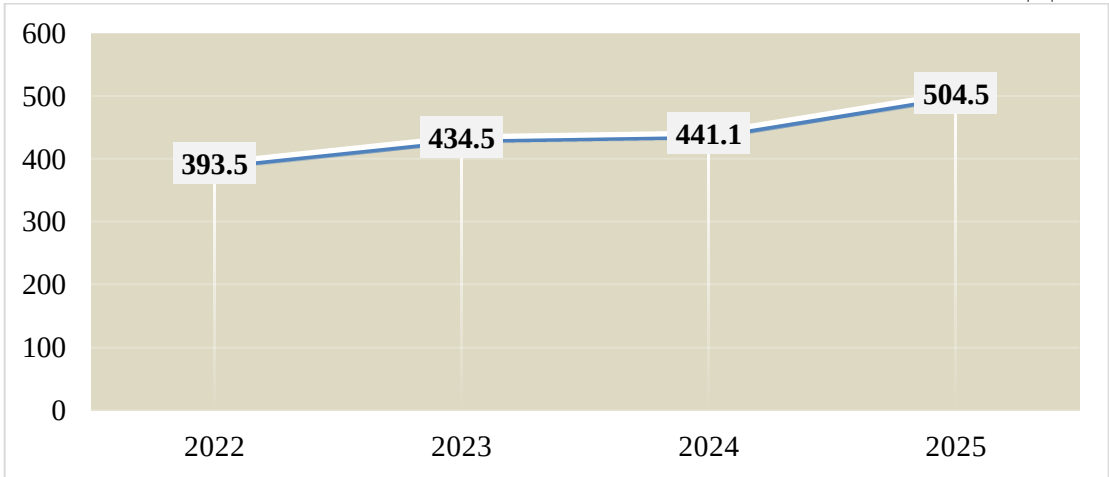

Рис. Динаміка податкових надходжень у 2022-2025 роках, млрд.грн.